

Západočeská univerzita v Plzni
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

**VÝUKA VÝTVARNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLE PRO DĚTI SE
ZRAKOVÝM ČI JINÝM ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM**

Jana Knězová

Vizuální kultura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: **PhDr. Martina Komzáková**

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne.....

.....

Podpis

Děkuji PhDr. Martině Komzákové za vedení při psaní bakalářské práce a poskytování odborných rad. Poděkování patří Ing. Šmrhové, Mgr. Kostkubové a Mgr. Kuželkové ze ZŠ pro zrakově postižené v Plzni, které mi poskytly informace a možnost k pozorování ve škole.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Výuka výtvarné výchovy ve škole pro děti se zrakovým či jiným postižením zahrnuje jak teoretickou část, tak praktickou.

Teoretická část je rozdělena do dvou kapitol, kde se píše o historii vzdělávání, integraci, legislativě vzdělávání v ČR a dále také teorii vzdělávání zrakově postižených. Praktická část ilustruje teoretické poznatky v praxi a zaměřuje se na popis klíčových okamžiků z hodin a jejich důležitosti ke zrakově postižené třídě. Také jsem se snažila navrhnout vlastní řešení situace. V závěru své bakalářské práce stručně popisuji, k čemu jsem během psaní dospěla.

Annotation

The bachelor thesis with a title The Education of Art in schools for visually handicapped children or for children with other disabilities is divided into a theoretical and a practical part.

The theoretical part consists of two chapters describing the history of education, integration, legislation of education in the Czech Republic and also the theory of education of visually handicapped children. The practical part illustrates theoretical knowledge in practice and focuses on crucial moments from lessons and their importance due to disabled classroom. I also tried to suggest my own solution of the situation. In conclusion of the bachelor thesis I briefly describe what I found out.

OBSAH

1	Úvod.....	6
2	Vzdělávání žáků se zdravotním postižením	8
2.1	Vzdělávání a legislativa v české republice.....	8
2.2	Z pohledu historie.....	11
2.3	Z pohledu integrace.....	14
2.4	Specifika výuky žáků se zrakovým postižením.....	16
2.4.1	Kompenzační pomůcky pro výtvarnou výchovu	19
2.4.2	Hmat.....	21
2.5	Zrakové vady a jejich důsledek na vnímání vizuálních předmětů	23
3	Zš pro zrakově postižené v plzni.....	29
3.1	Žáci, sledovaná třída	30
3.2	Pedagogové.....	31
4	Výsledky pozorování	36
5	Závěr.....	40
6	Resumé	41
7	Použitá literatura.....	42
8	Přílohy	44

1 ÚVOD

V dnešní době se široká společnost považuje za vyspělou a tolerantní, přesto mnozí z nás v otázkách zrakově postižených znejstí. Myslím konkrétně vzdělávání zrakově postižených. Na pomoc tomuto problému vznikly speciální školy a speciálně pedagogická centra.

Já jsem si toto téma vybrala, protože mě zajímalo, jak tvoří lidé se zrakovým handicapem vizuálně vnímané díla, když oko je nejdůležitější orgán pro vizuální vnímání. Ve své práci jsem se zaměřila především na způsob tvorby žáků a přístupu učitele k těmto dětem. Zaměřila jsem se především a specifika výuky a používání různých speciálních pomůcek pro výuku. V teoretické části popisuji vymezení vzdělávání zrakově postižených státem, historii vzdělávání a způsoby začlenění zrakově postižených do běžných tříd mezi zdravé děti. Dále jsem popisovala klíčové body z hodin a jejich vliv na průběh výuky.

V první kapitole Vzdělávání a legislativa v České republice jsem se zaměřila na to, jak vzdělávání lidí se zrakovým defektem vymezuje stát ve svých zákonech a vyhláškách.

Historii zde popisuji, protože osvícený pohled na vzdělávání zrakově handicapovaných je poměrně mladý. Další kapitolou je integrace, poslední trend ve vzdělávání dětí se zrakovým postižením. Tím poukázat na velký pokrok v edukaci a inkluzi v poměrně krátké době.

V praktické části jsem popisovala vysledované jevy z hodin ze ZŠ v Lazaretní v Plzni a opírám je o načtenou literaturu. Zde popisuji školu, žáky, učitele. Ve svém šetření jsem se zaměřila na specifické postupy ve speciální třídě. V těchto kapitolách reflektuji teoretické poznatky svými postřehy z hodin.

Cílem bakalářské práce je popsat průběh hodiny ve vztahu k teorii a odborné literatuře. Konkrétně se jedná o hodiny výtvarné výchovy a keramický kroužek v jedné třídě. Výtvarnou výchovu a keramický kroužek vedou dvě různé osoby.

Hodiny se liší a tak se odlišují i požadavky na žáky a způsob přístupu. Popisují zde, s čím jsem se setkala či nikoli. Popřípadě se snažím navrhnout své řešení na základě teorie.

2 Vzdělávání žáků se zdravotním postižením

2.1 Vzdělávání a legislativa v České republice

V úvodní kapitole se chci zaměřit na to, jak vzdělávání zrakově postižených vnímá stát. Jakými zákony, kterými se školy a pedagogové mají řídit, upravuje vzdělávání lidí se zrakovým handicapem. V této kapitole také popisují rámcově vzdělávací programy a to především jejich části zaměřené na výtvarnou výchovu a úpravy pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. V závěru uvádím případ ZŠ pro zrakově postižené v Plzni vzhledem k této kapitole.

Předpisy pro vzdělávání zrakově postižených vymezuje zákon a vyhlášky. A to konkrétně **Školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.** V tomto zákonu jsou ustanovení, níže uvedená, která specifikují vzdělávání postižených. Obsahuje všechny oblasti ohledně vzdělávání zdravotně postižených (dále jen ZP). Já zde uvádím jen několik částí, které se vztahují k cíli mé bakalářské práce.

§ 16 Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

Ten zajišťuje vhodné podmínky pro osoby se zrakovým postižením. Díky tomuto zákonu mají handicapovaní právo na vzdělání, jehož obsah, metody a formy odpovídají jejich vzdělávacím možnostem a potřebám. Mimo to dává postiženým právo na poradenskou pomoc školy a školského zařízení.¹ Daný paragraf také zajišťuje zrakově postiženým právo na bezplatné užívání speciálních učebnic, speciálních didaktických pomůcek a kompenzačních pomůcek, které obstarává škola.² Dále se v něm píše o hodnocení postiženého žáka, kdy učitel má přihlížet k povaze postižení nebo znevýhodnění, nebo o možnosti užívání Braillova bodového písma.

§ 18 Individuální plán. Na žádost zákonného zástupce nezletilého žáka může ředitel vzdělávacího ústavu povolit vzdělávání podle individuálního plánu. Ten bere ohled na postižení žáka a jeho potřeby. Sestavují ho speciální pedagogové na základě

¹ §16, odst. 6. Školského zákona

² §16, odst. 7. Školského zákona

lékařských zpráv a vyjádření psychologa. Předepisuje, jak má učitel přistupovat k jednotlivci. Žádost musí být podložena písemným doporučením poradenského centra.³

Dále upřesňuje podmínky pro vzdělávání o rok mladší právní norma **Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných**. Je to upřesňující dodatek, podle kterého by se školy měly řídit. Upřesňuje počet žáků ve třídách, podmínky, kdy může být ve škole asistent pedagoga a mnoho dalšího. Právně zajišťuje vhodné podmínky pro žáky se speciálními potřebami.

V neposlední řadě je důležité zmínit vyhlášky o speciálně pedagogických centrech, o kterých se budu zmiňovat i dále. Jejich úkoly najdeme ve **vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních**. Mají za cíl bezplatně poskytovat své služby nejen postiženým a jejich rodinám, ale i vzdělávacím ústavům. Ať už jde o speciální školy, nebo běžné školy umožňující integrované vzdělávání.⁴

Do této kapitoly neodmyslitelně patří také **rámcové vzdělávací programy** (dále jen RVP) a s nimi spojené **školní vzdělávací plány** (dále ŠVP). Ty jsou na speciálních školách stejné jako na běžných ZŠ, jen některé předměty jako tělesná a výtvarná výchova bývají redukovány, ve prospěch nepovinných kroužků prostorové orientace a samostatného pohybu (Pipeková, str. 167). Jsou vypracovány tak, že se snaží o propojování mezi předměty, rozvíjení komunikace a smyslové citlivosti a uplatňování subjektivity. Jedna část dokumentu RVP je věnovaná zdravotně postiženým. Zde jsou popisovány možnosti a podmínky vzdělání pro zrakově postiženého. Zrakově postižení se mohou vzdělávat podle běžných vzdělávacích programů. Ale jsou velmi obecné a tedy volné pro další zpracování. Díky tomu mohou učitelé upravit školní vzdělávací plány podle potřeb svých žáků. RVP klade důraz na všeobecné vzdělání pro praktický život. ŠVP je směrodatný pro tvorbu **učebního plánu**, který je přizpůsobován individuálním potřebám. Pro účel své bakalářské práce zde stručně uvedu **očekávané výstupy z výtvarné výchovy dětí 6. ročníku na škole pro zrakově postižené v Plzni**,

³ §18 Školského zákona

⁴ §6, odst. 4 a) b) c) Vyhlášky 72/2005 sb.

které najdeme na webové stránce⁵

(viz příloha, kde je kompletní znění učebního plánu pro 6. - 8. třídu ZŠ pro zrakově postižené v Plzni).

- Správně užívá techniku malby, míchá a vrství barvy
- Dokáže využít perspektivu
- Interpretuje umělecká díla současnosti i minulosti
- Vybírá a samostatně vytváří škálu vizuálně obrazových elementů zkušeností z vlastního vnímání, z představ a poznání
- Uplatňuje osobitý přístup k realitě
- Umí zobrazit vnitřní uspořádání materiálu (texturu)
- Užívá výtvarné vyjádření k zachycení zkušeností získaných dalšími smysly
- Využívá některé metody soudobého výtvarného umění – počítačová grafika, fotogalerie, video, animace
- Vytváření společné kompozice v prostoru
- Umí využívat znalostí o základních barvách, doplňkových barvách k osobitému vyjádření
- Rozliší působení vizuálního obrazného vyjádření v rovině smyslového účinku a v rovině sociálně utvářeného i symbolického obsahu
- Využívá dekorativních postupů
- Výtvarně se vyjadřuje k tradicím
- Užívá vizuálního obrazného vyjádření k zachycení vztahu ke konkrétní osobě
- Vybírá a kombinuje výtvarné prostředky k vyjádření své osobnosti
- Užívá prostředky k zachycení jevů a procesů v proměnách, vývoji a ve vztazích

⁵ http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/516/ucebni_osnovy_ukazky_zpracovani_zakladni_skola_pro_zrakove_postizene_plzen_2.pdf

Když jsem se ptala paní učitelky na výtvarnou výchovu v ZŠ v Lazaretní v Plzni, zda se striktně drží učebních plánů, odpověděla, že ne, že je někdy třídě trochu uzpůsobí. Vzhledem k tomu, že se na nich učitelé sami podílejí, díky praxi dokáží odhadnout míru náročnosti pro různé třídy. Učební plány jsou poměrně obecné, a tedy umožňují přizpůsobení podle schopností žáků. Ve sledované třídě jsem nezaznamenala, že by paní učitelka nedodržovala učební plány. Ale např. jeden úkol (výroba kartonového vánočního stromečku) přizpůsobila dětem ve třídě tak, že ti, co rádi pracují ve skupině, pracovali spolu a ti, co radši pracují sami, dostali úkol na individuální zpracování. Tedy jedna skupinka pracovala na předkreslení, vystříhnutí a vybarvení stromečku a ostatní samostatně vybarvovaly ozdoby (předem připravené paní učitelkou). Je to jedna z ukázek individuálního přístupu k dětem, který je v případě zrakově postižených žádoucí (viz níže).

2.2 Z pohledu historie

Zde si můžeme udělat přehled, jaký pokrok za poměrně krátkou dobu udělala společnost ve vztahu ke zrakově postiženým. Také se tato kapitola úzce dotýká integrace. Historii jsem zde popsala proto, abychom měli představu, jaký byl průběh vývoje vzdělávání lidí se zrakovým postižením v zahraničí a jaký byl na našem území.⁶

Dnes nám to může připadat už jako samozřejmost, ale nebylo tomu vždy tak, aby se lidem se zrakovým handicapem dostalo vzdělání. Ani neexistovaly vhodné kompenzační pomůcky, přizpůsobené k jejich postižení. *„Kompenzační pomůckou pro postižené rozumíme nástroj, přístroj nebo zařízení speciálně vyrobené nebo speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití kompenzovalo nějakou nedostatečnost způsobenou daným postižením.“*⁷ Podrobnějšímu popisu kompenzačních pomůcek se věnuji níže.

O zrakových vadách se můžeme dozvědět z dochovaných písemných památek už z roku osmnáct set let před naším letopočtem. Samozřejmě se snažili tyto vady léčit

⁶ Více informací o historii vzdělávání <<http://www.tyflonet.cz/informacni-zdroje/historie-pece-o-osoby-se-zp-1>> [online]. c 2010 [cit. 2012-03-17]

⁷ Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené, dostupné z WWW: <<http://www.fi.muni.cz/usr/jkucera/pv109/2003/xsukova03.htm>> [online]. [cit. 2012-04-25].

a operovat už staří Egypťané, Indové i Číňané. V období starověku měli nevidomí možnost vzdělání, ale jen ti z bohatších rodin vrstev. Během středověku si museli zrakově postižení lidé vydělávat na obživu žebrotou. Vzdělání pro ně bylo možné pouze v oblasti hudby a to opět jen pro bohatší. Až ve druhé polovině 18. století nastal zlom a vznikají výchovné a vzdělávací ústavy v Paříži. Počátkem 19. století je založena mateřská školka pro nevidomé v Drážďanech, avšak ještě se objevují názory, že nevidomý by neměl být vzděláván, protože tak si více uvědomuje svůj handicap.

Podívejme se na historii vzdělávání nevidomých na našem území. V 19. Století na našem území vznikl Ústav pro nevidomé. V té době byly všechny tyto ústavy u nás samozřejmě německé. Počátkem 20. Století vznikla v Praze první ryze Česká škola pro zrakově postižené, kde se vyučovaly hlavně rukodělná řemesla a hudba. Tato škola funguje dodnes pod názvem Konzervatoř Jana Deyla a střední škola pro zrakově postižené.

Jako zajímavost bych uvedla, že neexistovaly téměř žádné speciální vzdělávací pomůcky tedy až do roku 1840, kdy vznikla, v Praze na Hradčanech, první hmatová dřevěná mapa pro nevidomé. Tyto pomůcky vytvářeli sami pedagogové.

Koncem 19. Století začíná pořádat ředitel brněnského ústavu J. Schwarz kurzy pro učitele, do jejichž škol dochází nevidomí žáci. Tou dobou také vychází ministerská vyhláška, roku 1881, kde se uvádí, že po složení zkoušky mohou být nevidomí kvalifikovanými učiteli hry na hudební nástroj.

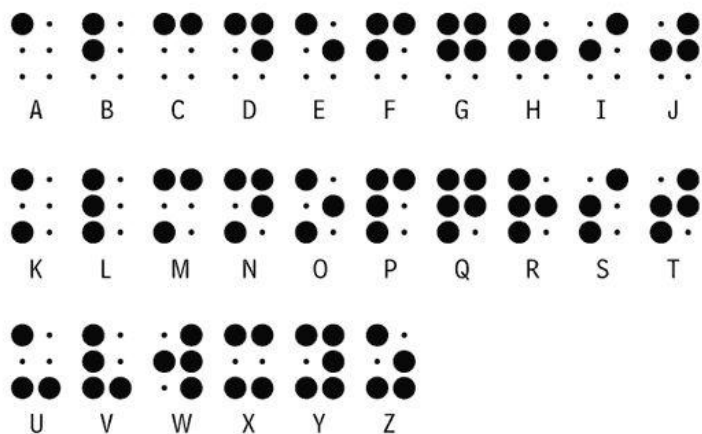
Za zmínku určitě také stojí, že do vynálezu Braillova písma, 1825, se nevidomí učili čist reliéfní písmo. Bodové písmo bylo koncem 19. století rozšířeno díky Pichtovu psacímu stroji.

Haüy	A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
Gall	⠁ ⠃ ⠄ ⠆ ⠇ ⠈ ⠉ ⠊ ⠋ ⠌ ⠍ ⠎ ⠏ ⠑ ⠒ ⠓ ⠔ ⠕ ⠖ ⠗ ⠘ ⠙ ⠚
Howe	a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
Moon	⠠ ⠡ ⠢ ⠣ ⠤ ⠥ ⠦ ⠧ ⠨ ⠩ ⠪ ⠫ ⠬ ⠭ ⠮ ⠯ ⠰ ⠱ ⠲ ⠳ ⠴ ⠵ ⠶ ⠷ ⠸ ⠹ ⠺

Obr. 1, Ukázky liniového reliéfního písma založeného na latince i zvláštních znacích⁸

DEÜTSCHES
SPRACHTHUM.
VON
A. ZEUNE.
BERLIN.
BLINDENANSTALT.
1832.

Obr. 2, Kleinova bodová latinka⁹

obr. 3, Základní znaky Braillovy abecedy¹⁰

⁸ Ukázky vývoje slepeckého písma, dostupné z WWW:
<<http://www.ikaros.cz/kodovani-informaci-pro-osoby-se-smyslovym-postizenim>> [online]. [cit. 2012-05-25].

⁹ Ukázky vývoje slepeckého písma, dostupné z WWW:
<<http://www.ikaros.cz/kodovani-informaci-pro-osoby-se-smyslovym-postizenim>> [online]. [cit. 2012-05-25].

¹⁰ Ukázky vývoje slepeckého písma, dostupné z WWW:
<<http://www.ikaros.cz/kodovani-informaci-pro-osoby-se-smyslovym-postizenim>> [online]. [cit. 2012-05-25].

Ve dvacátém století jsou zakládány další školy pro nevidomé či slabozraké a dokonce po první světové válce vzniká knihovna pro slepé v Praze.

Od roku 1961 vznikají v Brně katedry zaměřené na **speciální pedagogiku**. O dva roky později je uvedeno do provozu **vývojové a výrobní středisko speciálních pomůcek**. Zakládají se další základní školy, dokonce i střední školy, pro děti se zbytky zraku, pro slabozraké či nevidomé, které mohou žáci zakončit maturitou.

Poslední škola pro slabozraké, která vzniká na našem území, je ta v Plzni, v Lazaretní ulici. Žáci ji mohou navštěvovat od školního roku 1984/1985.

V roce 1991 začínají při školách vznikat speciální pedagogická centra, která se snaží pomáhat dětem ve věku 4 – 15 let.

Díky stručnému přehledu o historii vzdělávání jsme mohli jasně vidět, jakým tempem se situace vzdělávání zrakově postižených vyvíjela. Až v poslední době nabyla dynamičtějšího rázu. Je to také díky rozvoji medicínského a psychologického poznání zrakového postižení u lidí. Podíl zde má i rozvíjející se společnosti, která hledá stále nové způsoby, jak pomoci těmto lidem v inkluzi. Dobrým startem pro začlenění zrakově postižených do okolní společnosti je možnost kvalitního vzdělání.

Asi nejmodernějším způsobem výuky je vzdělávání zrakově postižených dětí v běžných školách. Avšak když se podíváme za naše hranice, jako je Rakousko, Německo, Anglie a nejvíce integračně pokročilá Itálie, zjistíme, že **integrace**, nebo také začlenění, do běžných tříd je mnohde samozřejmostí (Michalík, 2002)

2.3 Z pohledu integrace

Následující kapitulu jsem zařadila z důvodu, že mě zaujala forma integrovaného vzdělávání, protože jsem sama netušila, že je to na běžných školách možné. Jejím cílem je popsat základní rozdíly mezi vzděláváním na běžné škole a na speciální škole. Následně tuto kapitolu vztáhnou na ZŠ v Lazaretní v Plzni, jak škola pracuje s dětmi a jak je připravuje na život mimo školu.

Ačkoli se nevidomí v naší společnosti objevují od pradávna, většinou žili na

pokrají společnosti a jen zřídka byly pokusy o jejich začlenění. Situace se začala měnit až posledních několik desítek let. Základním principem pro uvažování je si uvědomit, zda se postižený bude pohybovat pouze v prostředí zdravotně postižených nebo ne (Jesenský, 2003).

„V minulém období byla dávana přednost vzdělání ve speciálních školách. V současné době se stále zvyšuje počet zrakově postižených dětí v běžných školách. Umožňují jim to nejen technicky dokonalé pomůcky, zejména však speciální výchova těchto dětí již od předškolního věku, resp. Od narození, která zrakově postiženým dětem umožňuje nastoupit do běžné školy a být připravené jako děti zdravé,“ (Keblová, 2001, str. 5)

Jak uvádí Keblová (2001) v současné době si děti se zdravotním postižením mohou vybrat způsob vzdělávání, zda ve **speciální škole** nebo formou **integrovaného vzdělávání** v klasické škole. V závislosti na textu od Keblové se jeví, že obě varianty mají svá pozitiva a negativa a je na každém, jaké přednosti jsou pro něj důležitější. **speciální škole** nebo formou **integrovaného vzdělávání** v klasické škole.

- Dle Keblové (2001) mají **Speciální školy** tu výhodu, že jsou plně přizpůsobeny pro postižení žáků, vybaveny speciálními pomůckami a kolektivem speciálních pedagogů. Učí děti prostorové orientaci a samostatnému pohybu, také psaní a čtení Braillovo písmo, popř. logopedická péče. Jednou z nevýhod je, že takové školy bývají ve větších městech a během týdne bývají děti ubytovávány na internátu, nebo si je vozí rodiče po výuce domů.
- Idea **integrovaného vzdělání** je taková, že pokud postižené dítě vyrůstá mezi svými zdravými vrstevníky, nebude mu dělat problém začlenit se do jiné společnosti. Právě díky tomu, že dítě bude od dětství vyrůstat mezi svými zdravými spolužáky. Pozitivum je i v tom, že děti bez handicapu by byly od předškolního/raně školního věku ve styku se zdravotně postiženým. To pomůže proti vytváření předsudků vůči dětem se ZP. Další z výhod je například možnost, že dítě tak zůstane v rodině, ale i třeba to, že je ve známém prostředí a škola se nachází v blízkosti

jeho bydliště. Aby proces integrace to byl úspěšný, je nutné vybudovat na škole takové podmínky, za kterých bude moci dítě bezpečně nastoupit mezi své zdravé spolužáky. Ředitel školy spolu s rodiči by měl s dostatečným časovým předstihem začít řešit otázky dostupnosti školy a tříd a materiální vybavení, které by umožňovalo samostatnou orientaci. Podstatná je připravenost a informovanost pedagogů a jejich spolupráce se speciálními pedagogickými centry, či speciálními školami. Vzdělávání v běžných školách lze kombinovat s výukou speciální. Žák dochází na běžné vyučování do normální základní školy a na hodiny prostorové orientace, čtení Braillova písma a jiné speciální předměty dochází do speciální školy. Důležitou roli hraje také přijetí postiženého dítěte svými spolužáky. V případě, že by nedošlo k přijetí mezi spolužáky ve třídě, mohlo by postižené dítě být izolováno od ostatních, anebo by se dokonce mohlo stát obětí agresivnějších členů třídy. Naopak by také mohla nastat situace, kdy na postižené dítě bude zbytek třídy pohlížet se soucitem a ono se tak stane jakousi kuriozitou. Tím by došlo k naprostému selhání integrace. Proto by rodiče měli pečlivě zvážit, jaký druh vzdělávání by byl pro jejich dítě nejlepší a nejbezpečnější. (Keblová, 2001)

V závislosti na textu od Keblové se jeví, že obě varianty mají svá pozitiva a negativa a je na každém, jaké přednosti jsou pro něj důležitější.

ZŠ pro zrakově postižené v Plzni je sice školou speciální, ale počítá s možností integrovaného vzdělávání u svých žáků. Tím chci říct, že se snaží své žáky připravit na vzdělávání v běžné střední škole. Proto jsou žáci vedeni k co největší možné samostatnosti. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že bývalí žáci v současné škole nemají problém se začleněním do kolektivu svých nynějších spolužáků.

2.4 Specifika výuky žáků se zrakovým postižením

Zde bych si na úvod kapitoly dovolila citovat úryvek z knížky *Zrakově postižené dítě* od Keblové: „*Zrakově postižené děti, jak prokázala praxe, jsou stejné jako zdravé děti, neliší se od nich. Mají stejné základní fyzické, intelektuální a citové potřeby jako*

ostatní děti. Navíc však mají speciální potřeby vyplývající z jejich zrakového postižení. Mnohé z nich se mohou stát v dospělosti plnohodnotnými členy společnosti, když je jim poskytnuta komplexní péče, vhodný vzdělávací program a vytvořeno dobré prostředí.“ (Keblová, 2001, str. 5)

Existuje obor, který se přímo zabývá vzděláváním zrakově postižených, jedná se o tyflopédii. Je to sice nepřesný název, protože zahrnuje pouze slepé osoby, kdežto tyflopédie se zabývá i osobami jinak zrakově postiženými (slabozrací, osoby se zbytky zraku). Do tyflopédie spadá tyflografika. „*Tyflografika představuje grafická znázornění zhotovená nevidomými nebo pro potřeby nevidomých technikami reliéfních nebo velmi nízkých reliéfních ploch.*“ (Finková, Ludvíková, Růžičková, 2007, str. 139)

Zde bych reagovala na ZŠ v Lazaretní v Plzni, kde obě učitelky, ke kterým jsem docházela na hodiny, s dětmi pracovaly spíše intuitivně. Jak sama paní učitelka na výtvarnou výchovu o 6. třídě řekla, jsou to úplně normální děti, jen mají zrakové postižení. Úkoly jim individuálně upravuje, individuálně je hodnotí a dbá celkově na individuální přístup ke každému jedinci, ale tak, aby žák zvládl zadané úkoly pro běžnou ZŠ. Vedení jejich hodin je spíše intuitivní a zkouší, co děti zvládají a co je baví, z toho vychází dál.

Jak píše Finková aj. (2007) ve své publikaci, poslední dobou jde spíše o stagnaci ve vývoji tyflopédie (v edukačním procesu i ve volnočasových aktivitách) a dochází k používání již známého a vyzkoušeného.

Podívejme se na **specifika výuky zrakově postižených**. Měli bychom si uvědomit, že zrakově postižený žák potřebuje co nejvšestrannější rozvoj osobnosti jako každé dítě. Přesto u handicapovaných dětí hraje velkou roli v tom, že jim umožňuje snazší inkluzi do kteréhokoliv kolektivu. Mimo to pomůže dosáhnout co nejvyššího vzdělávacího cíle, pracovního uplatnění a plnohodnotného sociálního prosazení.

Zde si dovoluji uvést důležitost speciální pedagogiky. „**Speciální pedagogika je nauka o zákonitostech rozvoje, výchovy a vzdělávání osob s postižením,**“ (Krejčíková, 2002, str. 10). SP vytvořila řadu pomůcek a metod, které mají za úkol rozvíjet či nahrazovat poškozené smysly. Dle Keblové (1995) je dělíme na pomůcky **redukační**,

kompenzační a rehabilitační.

Pomůcky

- **Reedukační** slouží k rozvoji postiženého smyslu (př.: lupy, fixy se silnější stopou, větší písmo).
- **Kompenzační** využívají a rozvíjí náhradní smysly (kreslenky pro nevidomé, Pichtův psací stroj, bílá hůl...).
- **Rehabilitační** se snaží rozvíjet celkovou osobnost dítěte.

Metody máme reedukační, kompenzační a edukační.

- Metody **reedukační** (využívají pomůcky pro úpravu zraku – lupy, brýle) se zaměřují na využívání postiženého smysl a je zde důležitý individuální přístup, kdy učitel zohledňuje míru postižení u svých žáků.
- **Edukační** se ještě rozdělují na všeobecné, modifikované a speciální. Jde o komplexní vytvoření podmínek s ohledem na míru poškození. Nezastupitelnou roli zde hrají speciální edukační metody. Ty berou v potaz zájem dítěte a jeho celkový rozvoj. Mají za cíl osvojení si práci s kompenzačními pomůckami. Pro ilustraci, jako příklad, uvedu čtení Braillova písma.
- **Kompenzační** metody (čtení, psaní, orientace v prostoru) mají za úkol zdokonalení nepostižených smyslů zastupujících funkcí – hmat, sluch, čich, chuť. Specifičnost metod se liší podle toho, zda je o senzoricou, pohybovou nebo poznávací funkci.

Do specifik výuky bych také zahrnula vzhled třídy. Tedy jak uvádí Keblová, tak by pedagog měl dbát **na vhodné podmínky ve třídě**: osvětlení, barva a kontrast, velikost a vzdálenost, čas a úprava prostředí. Všechny tyto podmínky by měly být v souladu s postižením dítěte. V místnostech by měl být dostatek světla, neměly by se objevovat předměty, co mohou oslňovat, také intenzita světla by měla být vhodně upravená. Kontrast by měl být tvořen tak, aby dítě se zbytky zraku dokázalo bez problémů rozeznávat předměty kolem sebe. Učitel by měl velikost a vzdálenost předmětu vhodně upravit a poskytnout dostatek času na zpracování úkolu. Obecně by měl klást důraz, aby všem žákům byly vytvořeny optimální podmínky pro práci dle jejich individuálních potřeb a možností, které by měl pedagog dobře znát.

Zde bych popsala situaci v ZŠ v Lazaretní v Plzni. Osobně jsem se setkala s reedukací a kompenzací zraku, kdy děti měly zvětšené předlohy nebo předlohy přizpůsobené na nahmatání (viz níže). Třída, kde děti měly výtvarnou výchovu, je poměrně malá. Světlo sem přichází z okna, které mají žáci po levé ruce. Proto bylo často nutné rozsvítit světlo, aby děti na práci lépe viděly. Ve třídě, kde probíhaly kurzy keramiky, byla třída o trochu světlejší, ale i přesto se rozsvěcovalo umělé světlo. V obou třídách bylo poměrně málo místa, což někdy žákům dělalo potíže (procházení kolem lavic, trasa k umyvadlu, nebo cesta ke skříni/regálu s pomůckami). Musely dávat pozor, ale na třídy byly děti zvyklé, proto bych to nepovažovala za větší problém. Orientovaly se v nich dobře. Co se týče časových dispozic, nechaly učitelky děti, aby si své výtvary v klidu dodělaly. Rozdělanou výtvarnou činnost si mohly děti dodělat v jiné hodině, když zbyl čas. V rámci možností se paní učitelky snažily vyjít dětem ve všem vstříc.

2.4.1 Kompenzační pomůcky pro výtvarnou výchovu

V níže uvedené tabulce je seznam možných kompenzačních pomůcek pro výtvarnou výchovu. (Keblová, 1995). Tabulka znázorňuje přehled možných kompenzačních pomůcek používaných v rámci výtvarné výchovy. Křížky označují, který ze smyslů daná pomůcka využívá.

Tabulka 1, přehled kompenzačních pomůcek pro výtvarnou výchovu v ZŠ

Název	Zrak	Hmat	Sluch
Speciální modelovací hmota	X	X	
Vosk	X	X	
Barvy na sklo	X	X	
Prstové barvy	X	X	
Rádýlka, rádla	X	X	
Nůžky pro nevidomé	X	X	
Kreslenky, fólie	X	X	
Deskové vkládky	X	X	
Sílonová síť		X	

Štětce	X	X	
Silná jehla	X	X	
Špendlíky s velkou hlavou	X	X	
Konturovací pasta	X	X	
<i>Stavebnice</i>			
Geometrické tvary (z různých materiálů)	X	X	
Dřevěná stavebnice	X	X	
Dřevěná abeceda	X	X	
Hračky na vkládání různých tvarů	X	X	
Stavebnice LEGO, DUPLO	X	X	
Stavebnice k rozkládání, ke skládání	X	X	

*Osobně jsem se setkala s **konturovací pastou** – tou paní učitelka slepému žákovi předkresluje obrázky, které žák následně vybarvuje voskovými barvami, nebo barevnými papírky,*

***silnou jehlou** – tu používá žák na vyrývání obrysů do fólií,*

***kreslenkami a fóliemi** – slouží místo papíru, je to materiál, do kterého může nevidomý žák rýt silnou jehlou. Vznikne tak rýha, kterou si žák může nahmatat*

*a **voskem** – díky svému povrchu jsou dobře nahmatatelné, umožňují žákovi vybarvování.*

Kromě výše uvedených pomůcek používá paní učitelka na výtvarnou výchovu také špejle, silné čtvrtky (nalepené přes sebe tvoří reliéf) a jiné běžné materiály, které se dají využít jako konturovací linie, nebo jsou specifické svým povrchem, tedy jsou snadné na nahmatání. Tohle se týká slepého žáka. Ostatní děti pracují s běžnými temperovými barvami, lepidly, atd. Jen u některých případech paní učitelka předkreslí silnou linkou (reedukační metoda) dětem nějaký obrázek, se kterým dále pracují.¹¹

¹¹ Reflexe č. 7

2.4.2 Hmat

Tuto kapitolu zde uvádím proto, neboť to, co pro nás znamenají oči, jsou pro nevidomého či jinak silně zrakově postiženého ruce. Těmi vnímá své okolí a další upřesňující informace o něm.

Proto je důležité tento smysl rozvíjet už od raného dětství různými hrami a činnostmi. Trpělivě je procvičovat, dokud si je dítě plně neosvojí. Nejprve se začíná na jednoduchých předmětech a později si procvičuje a zjemňuje motoriku. Můžeme začít mačkáním papíru do kuliček, vytrháváním jednoduchých tvarů z papíru, modelováním válečků, složitějších tvarů (hrníček), tvarování pomocí špachtle, nebo kreslení na dané/volné téma pomocí prstových, vodových barev, aj. S některými podobnými činnostmi se můžeme setkat i v hodinách keramického kurzu a výtvarné výchovy (popisují níže).

Cvičením si zlepšuje pohyblivost svalů, harmonickou koordinovanou činnost. Při hmatovém poznávání je důležité brát v potaz, že pokožka není na všech místech stejně citlivá. Nejvíce vnímavé jsou bříška posledních článků prstů.

Jak píše Keblová ve své knize Hmat u zrakově postižených (1999, str. 11), tak „*v systematickém výcviku hmatu se pokračuje i během celé školní docházky, především ve výtvarné výchově a praktickém vyučování*“.

Reliéfní obrázky musí být doprovázené ústním komentářem, aby si zrakově postižený mohl udělat jasnější představu. Velmi složité na vnímání jsou 3D obrázky, je tedy vhodnější volit plošné reliéfy. Jednoduché menší obrazce mohou být vnímány pouze jednou rukou, složitější oběma (Keblová, 1999).

S tím, co zde popisuje Keblová, jsem se setkala i v hodinách výtvarné výchovy a keramického kroužku. V hodinách výtvarné výchovy se paní učitelka snaží volit úkoly tak, aby si děti cvičily hmat a zrak. Používáním různých materiálů a struktur si mají zdokonalovat haptický cit a manuální činností zručnost. Na přesnost a čistotu provedení je kladen důraz především na 1. Stupni ZŠ, aby si děti osvojily a pokud možno zafixovaly na úroveň reflexů (Finková, Ludvíková, Růžičková 2007). Na tyto dvě vlastnosti výsledků kladou důraz obě učitelky i přesto, že děti jsou už na druhém stupni.

Oba předměty, výtvarná výchova a keramika, jsou zaměřené na rozvoj hmatového vnímání. Zvláště keramika, pro děti s vážnějšími zrakovými vadami, slouží k procvičování hmatu. Je doporučována oftalmologem.

Na začátku hodiny, když paní učitelka (na výtvarku i na keramiku) seznamuje děti s tématem práce, ukáže a popíše budoucí výsledek. Popisuje, jaké materiály budou děti potřebovat, co z těch materiálů budou vytvářet a jak s nimi budou pracovat. Během výuky je obchází, pochválí děti za dosavadní práci a zeptá se, zda ví, jak postupovat dál. Pak jim poradí s dalším postupem. Popřípadě jí děti popisují, co mají dál v plánu vytvářet.

Prostorové práce některým dětem dělají větší problém než pracování v ploše. Například při vyrábění prostorového zvonečku ze tří plátů na keramice, se některé děti neodvážily výrobek sestavit do prostorové podoby samy.¹² Přitom práce s reliéfním zobrazením jim nedělala větší problémy. Když vytvářely prostorový objekt podle formy, kterou buď vyplňovaly, nebo ji obmotávaly válečky z hlíny, práce pro ně nebyla příliš složitá. Měly přesný základ, kterého se mohly držet.¹³ V ostatních případech, alespoň slabším žákům, musí se zkompletováním do jednoho celku pomoci učitel.¹⁴

¹² Reflexe č. 4

¹³ Reflexe č. 8

¹⁴ Reflexe č. 4

2.5 Zrakové vady a jejich důsledek na vnímání vizuálních předmětů

V následující kapitole popisuji základní rozdělení zrakových vad a způsobu práce takto postižených lidí. Tato kapitola je zde zásadní, protože v ní uvádím, jak by k danému stupni zrakového postižení měl přistupovat učitel, jak takový žák pracuje, či jaké potřebuje pomůcky. Po každé kategorii následuje příklad z reflexe a ukázka práce. Pro demonstraci na obrázcích jsem zvolila jeden úkol, který dělaly všechny děti, protože na zbylých hodinách, kdy jsem docházela do školy, nebyl nevidomý žák.

- **Slabozrací:** Pojem slabozrakost představuje souhrnné označení pro zrakové vady vyššího stupně. Jedná se o snížení zrakové ostrosti různého původu (Keblová, 2001). Jde o špatný rozvoj zrakového vnímání (deformace, snížení, omezení). Obvykle dochází k vytváření nepřesných, neúplných nebo zkreslených představ. Slabozrakost se projevuje i ve způsobilosti podání grafického výkonu (Finková, Ludvíková, Růžičková, 2007).

Z pedagogického hlediska je třeba vnímat skutečnost, že slabozrací žáci jsou jedinci se sníženou koncentrací. Slabozrakost se dále projevuje ve slabé pozornosti, pomalejším pracovním tempem. V důsledku namáhání zraku je dítě rychleji unavené. Především ve výtvarné výchově by mělo být bráno v potaz, že slabozraké děti vyžadují individuální přístup (nejsou schopné pracovat za stejných podmínek jako jejich spolužáci). Slabozraké děti nepřesně vnímají předměty a jejich detaily, problém jim dělá dokonale rozlišovat barvy, symboly (písmo, číslice, a jiná symbolická zobrazení). Proto je důležité, aby se pedagog snažil zajistit, co nejširší rozvoj založený na využívání postiženého smyslu. Důležitou roli zde hraje oční hygiena (při ostrém centrálním, nebo doplňkovém světle, doplňkové optiky, zajištění střídání pohledu do dálky a nablízko). Je tedy vhodné umístit pozorovaný předmět v dostatečné velikosti a vzdálenosti do prostoru a zajistit jeho kontrastnost. Také by objekt neměl obsahovat příliš detailů. Pro slabozraké děti zvětšujeme písmo (ve výtvarné výchově různé předlohy). Kromě rozvoje zrakového vnímání je třeba nezapomínat na rozvoj kompenzačních smyslů a schopnosti vyšších funkcí (paměť, obrazotvornost,...). (Finková, Ludvíková, Růžičková, 2007).

Příklady z reflexí: Práce by se dala rozlišit podle míry slabozrakosti. Silně slabozrací pracovali velmi pomalu, předměty zvětšovali a detaily jim dělaly potíže. K těmto žákům obě paní učitelky přistupovaly individuálně. Např. při úkolu, kdy děti dělaly vánoční stromeček, tak paní učitelka pro tyto děti zvětšila šablony a upravila je, aby na nich nebylo tolik detailů. Když děti začaly malou částí, postupně ji zvětšovaly. Některé z těchto dětí měly horší jemnou motoriku. Nebo jak níže uvádím příklad květiny, kde žákyně používala velké kousky papírů. Některé jí paní učitelka natrhala na menší dílky.

Obr. č. 4, Květina, výtvar jedné slabozraké žákyně, obrázek je složený z velkých kousků papírů, protože má zhoršenou motoriku a sama si nenatrhá menší dílky.

- **Osoby se zbytky zraku:** Děti se zbytky zraku jsou mezistupněm slabozrakých a slepých. Většinou se uvádí, že se správnými brýlemi při vidění oběma očima jedinec rozeznává prsty až těsně před očima.

Jak píše Keblová (2001), tyto děti se **dělí na dvě skupiny a to na děti, které se snaží využívat zbytky zraku nebo na děti, které více využívají kompenzačních smyslů.** To je důležité pro výuku, pedagog by měl přizpůsobit

výuku podle toho, ke které dítě více inklinuje. Tedy by měl učitel dbát na reedukaci zraku, nebo využívání kompenzačních smyslů a kompenzačních metod (chůze s bílou holí, čtení Braillova písma). Zatím co Finková aj. (2007) píše, že by měly být využívány a rozvíjeny zbytky zraku adekvátním způsobem a měl by být kladen ještě větší důraz na zrakovou hygienu než u dětí slabozrakých. Tedy se už o žádném dělení nezmiňuje. Ale žáci by měli využívat zbytky zraku a za pomoci korekčních pomůcek číst zvětšený černotisk. Zároveň vzhledem ke svému těžkému zrakovému postižení se učí číst Braillovo písmo. Z toho důvodu se musí rozvíjet jak zrakové schopnosti, tak i kompenzační smysly. Slabozrací se snaží využívat co nejvíce zbytků zraku a upřednostňují jej před využíváním jiných smyslů.

To má velký vliv na jedince, protože jeho organismus je pod stálým tlakem. Kromě toho neustále vynakládá velké úsilí, aby rozeznával objekty a dění kolem sebe, aby správně vykonával všechny činnosti a úkoly. Při tom se snaží neohrozit sebe ani ostatní. Aktivita jsou pro něj náročné jak z hlediska fyzického (musí se nad věcmi hluboce ohýbat, nebo uvádět dělo do nepřírodných poloh), ale i po stránce psychické, neboť během úkonů se musí neustále hluboce soustředit. To má za následek podrážděnost, problémy v socializaci, horší přizpůsobování aj. Vzhledem ke svému postižení mívají děti nepřesné, deformované představy, což může činit problém během jeho vzdělávání. Mimo to mívají také problém s pracovními činnostmi a grafických znázorněním (důležitým úkolem oftalmologa je naučit tyto děti hlavně číst a psát).

Příklady z reflexí: Ve třídě byli takoví žáci dva. Jak popisují v teorii výše, děti měly silné brýle a nad prací byly úplně sehnuté. Snažily se využívat zrak co nejvíce. Předměty rozeznávali i s korekčními pomůckami (brýlemi) až těsně u obličeje. Co jsem si všimla, tak ani jedno dítě nechodilo o slepecké holi, ale kontrolovali si okolí rukama, aby něco neshodily, nezničily, atd. Jinak se po třídách pohybovaly docela jistě. V práci byly i rychlejší než někteří jejich spolužáci. Ale ve svých pracích nedělaly příliš detailů. Byly velmi samostatné a tak je obě paní učitelky nezasahovaly do jejich práce. Jen v případě, že si žák sám na něco netroufl, mu paní učitelka pomohla.

Obr. č. 5, Paní učitelka žákovi předkreslila silným fixem obrys květiny, dále už žák pracoval sám.

- **Osoby nevidomé:** Slepota je nejvážnější zrakové postižení, kdy jedinec nemá žádné vizuální podněty ze svého okolí. Někteří nevidomí vnímají světlo a tmu. Ti, co nevidí vůbec, nic trpí úplnou slepotou. Je rozdíl, zda jde o slepotu vrozenou nebo získanou. Člověk se získanou slepotou má vizuální představu o svém okolí, o barvách apod. Jedinec s vrozenou slepotou si vytváří představu o okolí jen na základě nižších kompenzačních činitelů tj.: smyslů (hmat, sluch, chuť, čich), ale také na základě vyšších kompenzačních činitelů jako je paměť, představivost, obrazotvornost. Nevidomí jsou odkázáni na kompenzační smysly a využívání kompenzačních pomůcek. Je třeba dbát na to, aby si nevidomý udělal správnou představu o svém okolí.

Slepý jedinec kvůli svému postižení nemůže číst černotisk a je odkázán na Braillovo hmatové písmo. Podobně je to i ve výtvarné výchově, kdy postižený může pracovat s hmatem (popř. jinými smysly). Během vzdělávání je nutný individuální přístup.

Příklady z reflexí: Nevidomý žák v pozorované třídě je slepý od narození. Paní učitelka mu připravuje speciální úkoly, které jsou zaměřené na

hmat. Žák pracuje s různými kompenzačními pomůckami (aby si osvojil práci s nimi) nebo s různými materiály, kterými může vytvářet kontury (špejle), pracuje s voskovkami, které po hmatu pozná na papíře, nebo natrhanými papírky/čtvrtkami, kterými vyplňuje plochu, vytváří reliéf, atp. Během tvorby ho paní učitelka informuje, co dělá. Práce s nevidomým žákem je pro ni náročná, protože vyžaduje její přítomnost (žák potřebuje neustále ujišťovat o správnosti svého počínání) a ona se nestihá věnovat jiným žákům. Jinak je slepý velmi samostatný a zapálený do tvoření.

Obr. 6, Paní učitelka žáku připravila konturovací pastou obrys květiny, kterou slepý žák kousky kartonů vybarvoval. Seděla u něj, vybírala mu barvy a informovala ho o průběhu jeho počínání.¹⁵

Na konec kapitoly bych zmínila, že pro práci zrakově postižených je důležitá motivace. Jak píše Finková et al (2007, str. 146), dítě by mělo být dobře motivováno. Učitel by měl zvolit vhodný postup a představit úkol jako zajímavou hru, která pro dítě

¹⁵ Reflexe č. 5

představuje něco nového a čím udělá radost sobě i svému okolí. Během hodiny by mělo být dítě podporováno.

3 ZŠ pro zrakově postižené v Plzni

V této kapitole představím školu, kam jsem docházela na náslechy. Je zde popsána z hlediska věcného a také ve vztahu k výše uvedeným kapitolám. Škola pro zrakově postižené existuje přes 20 let. Poprvé byla poprvé otevřena pro žáky ve školním roce 1984/1985. V současné době navštěvuje školu 110 žáků. Personální obsazení je tvořeno 45 členy. Základní škola je spojená s mateřskou školkou a mohou do ní docházet děti ve věku od 3 do 15 let. Do každé třídy chodí maximálně 14 dětí. Po ukončení povinné docházky na této škole by děti neměly mít problém s pokračováním na jakékoli běžné či speciální střední škole. Někteří bývalí žáci základní školy pro zrakově postižené v Plzni, dnes studují vysoké školy různého zaměření. Mimo předmětů běžné výuky škola svým žákům nabízí také hru na hudební nástroj, výuku Braillova písma a prostorové orientace prostorovou orientaci, při té se zrakově postižené děti učí pohybovat samy v prostoru.¹⁶

Poslední dvě aktivity mají na starosti **speciální pedagogové**. Kromě toho poskytují své služby (komplexní speciálně pedagogickou diagnostiku, výchovný a vzdělávací individuální plán, názorné ukázky pro rodiče, jak pracovat s dítětem, odborné konzultace). Mimo to také doporučují a zajišťují kompenzační pomůcky, speciální hračky či učebnice. O své práci s dětmi si vedou dokumentaci. Provádí depistáž zrakově postižených dětí ve spolupráci s očními lékaři, pediatry, pedagogicko-psychologickými poradnami, dalšími institucemi a se speciálně pedagogickými centry. V neposlední řadě se podílí také na přípravě žáků na sportovní soutěže, na kterých se angažují v organizaci. Kromě těchto služeb, pořádají také semináře pro veřejnost. Pomáhají i dětem a rodičům mimo ZŠ a MŠ v Lazaretní v Plzni.

Do personálu školy patří také **školní psychologka**. Ta má na starosti vhodné zpracování diagnostiky zrakově postižených dětí a orientační psychologické vyšetření. Také se na základě jejího komplexního vyšetření rozhoduje o typu školy, kam dítě přihlásit. Zda dítě zařadit do běžných MŠ či ZŠ nebo do speciální. Práce psychologky

¹⁶ ZŠ pro zrakově postižené v Plzni, dostupné z WWW: <http://www.zrak-plzen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=8> [online]. [cit. 2012-03-25].

spočívá v odbornosti psychologie přístupů k problémům zrakově postiženého dítěte a jeho rodičů. Diagnostikuje pravděpodobné příčiny poruchy psychiky zrakově postiženého (ZP) dítěte, navazuje spolupráci s odbornými lékaři, kteří na základě posudku vyšetření celkového somatického vývoje, společně s pediatrem určí další terapeutický postup. Vede administrativu spojenou se záznamem o vykonané individuální péči o dítě a jeho rodinu, o možnostech eventuální rodinné psychoterapie.

3.1 *Žáci, sledovaná třída*

Tuto krátkou kapitolu jsem sem zařadila, abychom si mohli udělat stručný přehled o pozorované třídě jako sociální skupině, ale i o jednotlivcích. Zaměřím se na třídu ve vztahu k výtvarným aktivitám.

Já jsem chodila na náslechy do 6. třídy, kam dochází 12 žáků. Co se týče zrakového postižení, tak děti trpí ve většině případů slabozrakostí, dále jsou tu školáci se zbytky zraku a jeden slepý. Společně se zrakovým postižením jsou hyperaktivní nebo mají ještě další znevýhodnění jako je dyslexie, autismus, sklon k schizofrenii atp. jsou hyperaktivní nebo mají ještě další znevýhodnění jako je dyslexie, autismus, sklon k schizofrenii atp. Bohužel individuální plány s přesným popisem diagnózy jsou soukromou záležitostí, a tedy informace o postižení dětí mohou být jen orientační. Ale na základě informací od učitelů a načtené literatury, si můžeme udělat alespoň matný obrázek. Některé děti mají zhoršenou motoriku a potíže jim dělá i modelování. Dle Keblové (1999) je vhodné volit úkoly na vytváření válečků, vyvalování tvarů prsty, dlaněmi, tvarování pomocí dřívka nebo špachtle aj. Paní učitelka na keramiku volí úkoly, kde děti využívají všech těchto možností.

Některé děti mají zhoršenou motoriku a potíže jim dělá i modelování. Nedokážou dělat detaily, ale často i po technické stránce jsou jejich práce nekvalitní po technické stránce. Zvláště když mají modelovat něco v ruce (v hodinách keramiky) některým jedincům to dělá problémy, výtvoři žáků se někdy rozpadnou, prasknou. V hodinách výtvarné výchovy jsou jejich práce olepené, špinavé, nepřesné. Především jedna žákyně není schopná vytvářet drobné části a své výtvoři zvětšuje. Např. vytváření válečků na vytvarování zvonečku podle formy. Dělal je všechny příliš tlusté

a zvoneček byl větší než práce jiných dětí na stejné téma. Podobně tak i když modelovala keramickou postavičku, tak detaily dělala příliš velké, že byly v nepoměru k celku. Jinému žaku pomáhala při hodinách keramiky asistentka. Pomáhala mu různé díly tvarovat a dávat do jednoho celku. V hodinách výtvarné výchovy dětem pomáhá paní učitelka, jako např. s trháním papírků na papírové květiny.

Paní učitelka na výtvarnou výchovu zadá všem kromě slepého žaka stejný úkol a určí techniku, jakou to budou děti zpracovávat. Přinese dětem ukázat hotový výrobek, kterého se děti drží. Asi ne všechny úkoly by byl nevidomý žák schopný zpracovávat, ale mohlo by se stát, že si může připadat někdy mimo kolektiv svých spolužáků. Pedagog u něj tráví většinu hodiny, protože slepý žák potřebuje neustále ujišťovat, že všechno dělá správně a jde mu to.¹⁷ Tedy si děti nemohou zvolit techniku, co jim jde. Ale zase je dobré, že si procvičují i jiné technologické postupy. Bohužel bych pak řekla, že v případě, že žáci dělají něco, co jim nejde, nedá dětem pocit úspěchu a může to přispívat k nechotnému přístupu. Prostorovou orientaci mají velmi dobrou. Kromě několika málo jedinců, tak děti ve třídě výtvarná výchova příliš nebaví i přes veškeré snahy pedagoga.

3.2 *Pedagogové*

Do této kapitoly je zahrnut stručný popis dvou učitelek, Mgr. Kostkubové a Mgr. Kuželkové, do jejichž hodin jsem docházela na pozorování. Ani jedna z výše uvedených nestudovala speciální pedagogiku. Položila jsem jim několik otázek ohledně vedení výtvarných aktivit. Oběma učitelkám jsem kladla stejné otázky. Snažila jsem se zjistit detailnější informace o hodinách, které z pozorování nejsou patrné. Zde jsou otázky a přepsané odpovědi.

- *Odkud čerpáte inspiraci na úkoly? Upravujete je pro třídu?*
 - **VV:** Nápady na úkoly hledá v různých časopisech nebo knížkách zaměřených na výtvarnou práci s dětmi. Citlivě reaguje na zájmy různých tříd a čerpá i z vizuálních podnětů ve svém okolí (např.

¹⁷ Reflex č. 2

v 9. třídě si dělali žáci návrh na grafity na papír pomocí fix, pastelek, tužek). Také se ptá dětí, co by je bavilo, zda mají nápad na výtvarné zpracování. Tomu jsem byla přítomna na jedné hodině, kdy se paní učitelka ptala dětí, zda je něco, co by si chtěly vyzkoušet, nebo zda mají nápad na výtvarné zpracování. Děti na dotazy reagovaly jen tím, že jsou radši, když jim paní učitelka vymyslí nějaký úkol ona. Jak sama paní učitelka řekla, většinu dětí výtvarné tvoření příliš nebaví, proto je docela náročné pro ně vymyslet nějaký úkol, co by je bavil.¹⁸

- **Keramika:** Úkoly pro děti volí na základě doporučení svých známých-výtvarníků. Doma si je pak snaží sama vypracovat, aby zjistila, jak moc je úkol náročný (na zručnost i na čas). Poté na základě svých zkušeností a praxe odhadne, zda by děti byly schopné splnit zadání.
- *Jaké volíte materiály, pomůcky a proč?*
 - **VV:** Vybírá různé materiály, které by byly pro děti snadno nahmatatelné, především pro nevidomého. Jednak také proto, aby se děti učily pracovat s různými technikami a osvojovaly si technologické postupy (práce se špejlemi, lepidly, různé kartony/čtvrčky, vata, různé typy barev – voskovky, tempery, vodovky, tuš ...). Pro nevidomého žáka volí materiály, samozřejmě, pouze na nahmatání včetně kompenzačních pomůcek, aby si osvojil práci s nimi. Tedy hodně pracuje s materiály, které mohou vytvořit linie, jako třeba špejle, nebo používá speciální pomůcky – fólie, do kterých vyrývá obrysy a následně voskovkami vybarvuje, nebo konturovací pastou mu paní učitelka předkreslí nějaký tvar, který buď vybarvuje voskovkami, nebo malými kousky natrhaných papírků (podrobněji rozepsané úkoly ve vztahu k postižení dětí jsou

¹⁸ Reflexe č. 3.

v následující kapitole).¹⁹ Jako zajímavost bych zde uvedla příklad, když paní učitelka řekla slepému žákovi, aby na oblohu udělal i nějaký mrak. Pro nevidomého je mrak velmi abstraktní pojem, protože ho nikdy neviděl a ani ho nemohl nahmatat. Paní učitelka si uvědomila svou „chybu“ a situaci zachránila, když mu na obrázek nalepila kus vaty a řekla, že je podobná mrakům a vysvětlila mu, co je mrak.²⁰

- **Keramika:** Paní učitelka na keramiku používá červenou hladkou keramickou hlínu. V jiných typech keramické hlíny se mohou vyskytovat kamínky, které by rušily práci s materiálem. Drobné kamínky by mohly rozptylovat. Dále používají děti typické pomůcky pro zpracování hlíny (špachtle, vykrajovátko, očka, válečky, hadry, šlikr, „česnekovač“...). Paní učitelka by si přála, aby si děti mohly vyzkoušet i práci na hrnčířském kruhu, který však na škole není. Aby si žáci mohli vyzkoušet něco nového, popř. se s ním naučili dobře pracovat.²¹
- *Pracuje slepý žák společně s ostatními? Tvoří podle stejného tématu, nebo mu volíte jiné zadání?*
 - **VV:** Ve většině případů má nevidomý jinou práci než zbytek třídy. Protože jsou úkoly, které by nemohl zvládnout. Jen výjimečně tvoří společně s třídou, nebo mu úkol upraví k jeho postižení (využívá při nich kompenzačních pomůcek).²²
 - **Keramika:** Slepý žák se keramiky účastní jen málokdy. Ale když už na hodině je, snaží se zapojit do stejné práce jako ostatní děti. Také chce společně s nevidomým vyzkoušet Axmanovu techniku.²³ Ta je založená na hmatových dovednostech jedince.

¹⁹ Reflexe č. 7.

²⁰ Reflexe č. 2.

²¹ Reflexe č. 1.

²² Reflexe č. 7.

²³ Reflexe č. 8.

Při práci nevyužívá žádné pomůcky (kruh, špachtle, voda...), ale je odkázán pouze na své ruce.²⁴

- *Jak přijímají děti páci ve skupině? Nebo raději tvoří jednotlivě?*
 - **VV:** Paní učitelka se snaží volit společné úkoly tak, aby nikomu nevadily. Tím myslím, že kdo nechce pracovat ve skupině, má pro něj připravený náhradní úkol na samostatné zpracování. Většinou děti pracují každý sám, nemají příliš rády kolektivní práce.²⁵
 - **Keramika:** Ne, děti vždy pracují samostatně, protože si výtvořiny si většinou berou domů. Tak aby nedošlo k hádkám o keramické dílo.²⁶

Výtvarnou výchovu a kroužek keramiky vedou dvě rozdílné osoby. Paní učitelka na výtvarnou výchovu na druhém stupni má vystudovanou jako aprobaci němčinu, kterou na škole také vyučuje. Tedy výtvarnou výchovu nikdy nestudovala. Nápadů na aktivitu si hledá v knížkách či časopisech. Návrhy na práci s nevidomým si dále dle vlastní libosti upravuje, tak aby postižený co nejvíce trénoval hmat a využíval při tom kompenzační pomůcky.

Pracuje hodně s materiály, které mohou vytvořit plastické linie, jako třeba špejle, nebo používá speciální pomůcky – fólie, do kterých vyrývá obrysy a následně voskovkami vybarvuje, nebo konturovací pastou mu paní učitelka předkreslí nějaký tvar, který buď vybarvuje voskovkami, nebo malými kousky natrhaných papírků. Či vrství na sebe čtvrtky, které mu tak vytvářejí reliéf (jak už jsem psala výše). Díky plastičnosti linií si tak žák může kontrolovat tvar. Také rozeznává různé materiály a povrchy, což mu umožňuje si hmatem ověřovat správnost svého počínání. Pedagog tedy volí záměrně úkoly, kde je možné využít co nejvíce materiálů. Tím si žák cvičí hmat i motoriku. Podrobně se práci v hodinách věnuje v následující kapitole.

²⁴, dostupné z WWW: <<http://www.stalose.cz/index.php/vyso%C4%8Dina/11234-axmanova-technika-modelovani->>[online]. [cit. 2012-06-17].

²⁵ Reflexe č. 3.

²⁶ Reflexe č. 8.

Zbytek třídy má obvykle jiné zadání než jejich nevidomý spolužák. Paní učitelka se drží učebních plánů, jen ve výjimečných případech musí ustoupit. Úkoly se snaží přizpůsobovat věku dětí (i v jiných třídách), aby to pro ně bylo co nejzábavnější a snadno se ponořili do práce. Do hodin chodí vždy včas, vše má připravené i časově rozvržené, aby děti měli dostatek prostoru k tvorbě. Na začátku hodiny trvá, aby si děti uklidily a vytvořily si tak místo na práci a po skončení hodiny též, aby byly připravené na další výuku.

Paní učitelka na keramiku učí výtvarnou výchovu na prvním stupni. Učí zde od založení školy. Díky jejímu vysokoškolskému výtvarnému zaměření a kontaktu s lidmi v oboru, má neustále nové nápady na tvorbu a technologické postupy. Pak s dětmi zkouší na kurzu keramiky. Nejprve si práci sama vyzkouší vytvořit, odhadne časovou a pracovní náročnost, popř. úkol přizpůsobí vzhledem k postižení dětí.²⁷ Děti většinou pracují na stejném úkolu. Během hodiny jim radí, co mají používat za pomůcky, nebo jak s hlinou pracovat. Slabším jedincům pomůže, nebo jim ukáže, jak mají postupovat dál. V budoucnu by s nimi paní učitelka chtěla vyzkoušet Axmanovu techniku. Zároveň se také stará o keramickou dílnu, aby tam bylo vždy vše potřebné.

²⁷ Reflexe č. 4.

4 Výsledky pozorování

Do školy jsem docházela, abych zjistila specifika výtvarné výchovy ve třídě zrakově postižených. Z načtené teorie mi to připadalo jako zajímavé téma, kde se dá dělat spousta zajímavých věcí. A zaujala mě problematika vnímání zrakově postižených a specifika jejich tvorby. V bakalářských pracích na podobné téma jsem se dozvěděla o různých možnostech a nápadech, jak a co se dá se zrakově postiženými dětmi ve výtvarné výchově vytvářet. Dále se v nich píše také o přístupu k žákům.

Docházela jsem do 6. třídy ve škole pro zrakově postižené v Plzni. Třída, do které jsem docházela, měla výtvarnou výchovu rozdělenou do dvou dní, tedy každé úterý od 10.00 do 10.45 a každý pátek od 10.55 do 11.40. Vzhledem k tomu, že ve třídě byly i hyperaktivní děti, shledávala jsem rozdělení do dvou hodin jako pozitivum. I když bylo rozdělení zcela náhodné, myslím, že bylo pro děti lepší ve vztahu k jejich postižení, kdy mohou být brzo unavené a nesoustředěné. Podle slov paní učitelky by dvě hodiny v kuse dětem nedělaly problém.

Dala jsem si za cíl sledovat průběh hodiny a zaměřit se na jevy, které se v hodinách opakují a co to má za následek.

V této závěrečné kapitole se věnuji analýze reflexí z proběhlých hodin výtvarné výchovy a keramiky. Na základě analýz jsem vytyčila několik klíčových bodů z hodin, které ovlivňují výuku. Ze svého pozorování v hodinách jsem viděla, jaké mají tyto body následky. V případě negativních dopadů v hodině jsem navrhla vlastní řešení.

Jako **klíčové body** my vyplynuly tyto: možnost výtvarného projevu, ústní hodnocení, sebevědomí žáka a motivace.

Po prozkoumání reflexí jsem si všimla, že:

1. pokud děti v hodině výtvarné výchovy nemají **možnost volného výtvarného projevu**, ztrácejí o činnost zájem. Rozdíl je vidět v porovnání s keramikou, kam děti chodí rády, zde mohou zpracovávat úkoly volněji.

To má za **následek** malou motivaci k práci a potlačení tvořivosti. Jak píšu výše, Sice v případě zrakově postižených dětí by měl učitel klást důraz na

procvičování zbytků zraku a jiné smysly, přesto je důležité, aby učitel motivoval žáky k volnému projevu. Podle mě volná tvorba rozvíjí nejen kreativitu, ale také celou osobnost. Na rozdíl od výtvarné výchovy, tak v hodinách keramického kroužku, kde děti tvoří většinou dle své fantazie, děti vymýšlejí nové prvky, komunikují s učitelem o svých budoucích krocích v práci a snaží se mít své dílko co nejlepší.

2. paní učitelka výtvarné výchovy klade důraz na individuální **ústní hodnocení**, což je doporučováno v literatuře i v RVP, protože tím se snaží u každého žáka najít to dobré konkrétně pro jeho dílo. Obecné hodnocení není na místě, protože každý žák má jiné možnosti. Ústního hodnocení využívá též paní učitelka, co vede keramický kroužek.

O slovním hodnocení se píše v RVP: „Hodnocení výkonů a pracovních výsledků žáků musí být postaveno na plnění konkrétních a splnitelných úkolů, na posuzování individuálních změn žáka a pozitivně laděných hodnotících soudech. Žákům musí být dána možnost zažít úspěch, nebát se chyby a pracovat s ní.“²⁸ Jak se Dále v rámcově vzdělávacích programech uvádí, měl by učitel přihlídnout k postižení žáka a k jeho možnostem, což tato forma hodnocení umožňuje. Učitel by měl pomoci dítěti prožít pocit úspěchu. Tím dítě bude mít chuť do další práce.

Proto bych zde chtěla poukázat na situaci při výrobě papírových řetězců, které vyráběly v rámci soutěže. Řetěz měl být co nejbarevnější a nejdelší. V závěru hodiny, kdy se děti dohadovaly, jak na sebe řetězcy napojí, proběhla situace jiná než obvykle a to, že se děti v podstatě hodnotily samy. Každý se chtěl napojit jen na ty nejhezčí řetězcy, tím se děti mezi sebou ohodnotily a děti s méně povedeným výtvozem tak odsunuly na okraj. Tedy to bylo poněkud demotivující pro méně schopné žáky. Tedy byl potlačen individuální přístup. S tím souvisí i komunikace v hodině (viz níže). Protože za dobu pozorování jsem si nevšimla, že by se děti učily povídat o svém díle nebo o práci svých spolužáků.

²⁸ <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>

3. některé děti si málo věří, bojí se, že svou práci zkazí. Proto si ji někdy nechají učitelem začít/dokončit. Učitel by měl podporovat žákovo **sebevědomí**.

Na základě pozorování v hodinách bych řekla, že si děti nevěří. To vede k tomu, že se podceňují a neodvážejí se na nějaký náročnější krok samy. Cílem pedagoga je žáky podporovat a myslím, že ve třídě postižených dětí to platí dvojnásob. Zvláště pak, má-li žák v budoucnu zapadnout mezi své zdravé vrstevníky. Když to vztáhnou na výtvarnou činnost, řekla bych, že nedostatek sebedůvěry je překážka k odpoutání se od učitelovy předlohy a pokusit se o vlastní vyjádření. S tím úzce souvisí motivace a komunikace, protože učitel by měl žáka motivovat k tomu, aby byl co nejsamostatnější a nebál se chyb. Komunikace proto, aby žák byl následně schopný obhájit své počínání.

4. **motivace** kladným hodnocením a úkol sám o sobě nejsou dostačující. Sice je to tak popsáno v ŠVP, ale na základě pozorování to nestačí.

Jak píše Finková (viz výše) měl by učitel pojmout činnost jako hru a jako poznávání něčeho nového. Jak popisují RVP, měla by být navozena podnětná atmosféra pro tvorbu. Osobně jsem se setkala např. s tím, že nám paní učitelka ukázala díla velkých mistrů, nebo nám přečetla nějakou povídku, na jejíž motivy jsme tvořili, nebo jsme se seznámili s nějakým oborem nebo historickým obdobím, který jsme dál sami zpracovávali.

5. když děti nekomunikují s učitelem, nedostává pedagog zpětnou vazbu, na jejímž základě by zjistil potřeby svých žáků, jejich zájmy a jejich představy. Proto v hodinách výtvarné výchovy, kde děti s učitelkou moc nemluví o práci, tak paní učitelka nemá zpětnou vazbu. Komunikace prostupuje všechny výše uvedené body a je zásadním činitelem v utváření společnosti a sociálních vztahů.

Další bod v komunikaci, na který jsem narazila je ten, že děti nemluví o své práci (proč a jak tvořili, co jim práce dala, co je na tvoření bavilo/nebavilo a sebehodnocení) a ani o práci svých spolužáků. Právě výtvarná výchova dává možnost se učit obhájit své počínání a jeho následky. V opačném případě děti dostávají zpětnou reakci od učitelek formou slovního hodnocení.

Ještě bych zde podotkla, že v případě striktního zadání se děti nemohou řádně projevit a tedy je zde potlačena i komunikace výtvarným dílem.

Všechny body spolu úzce souvisí a ovlivňují se. Během rozboru jednotlivých jevů a jejich spojitostí jsem došla k závěru, že zvláště v hodinách výtvarné výchovy se jedná o „začarovaný kruh“. Nefunguje zde více složek, které na sobě závisí a to má za následek narušení systému výuky.

Kdybych měla navrhnout vlastní řešení, zkusila bych s dětmi ledolamky (krátké drobné aktivity na vytvoření či zlepšení vztahů ve skupině, naladění na další společné aktivity). Pomocí ledolamek bych se snažila zjistit, o co mají děti zájem a z toho čerpala náměty hodin. Nebo bych se zeptala, co je baví a zajímá (filmy, knížky, hudba...) a podle toho bych se snažila zvolit téma úkolů, či bych jim dala nějaké téma na volné zpracování (kouzelný les, bájně zvíře, ...), aby se děti mohly odvázat. Jindy bych je nechala, ať si samy vyberou techniku, jakou budou úkol zpracovávat, jaká je dětem nejpříjemnější. Uvědomila jsem si, že zde může být také problém rozdělení hodin výtvarné výchovy, tedy že by bylo málo času na aktivity a na práci samotnou.

Otázkou by bylo, jak by na to děti reagovaly. Na druhou stranu v hodinách keramiky jsem si nevšimla, že by výše uvedené body nějak výrazně nefungovaly. Ale najít si cestu k některým žákům (zrakové postižení bývá v kombinaci s dalším handicapem) může trvat déle než u jiných. Ale jak píše Keblová (viz výše), jsou to normální děti jen se speciálními potřebami navíc.

5 ZÁVĚR

Během psaní své práce jsem si uvědomila, že jako budoucí učitelka bych mohla mít zrakově postiženého žáka ve třídě a nutilo mě to přemýšlet, jak bych k němu přistupovala, či jaké bych volila úkoly. Dospěla jsem k závěru, že zvláště začátky by byly náročné a myslím, že s takovou situací by měl počítat každý pedagog.

V úvodu jsem si vymezila cíle a to, že na základě odborné literatury prozkoumám výtvarnou výchovu pro zrakově postižené v praxi, popřípadě navrhnou vlastní řešení vyplynulých situací. Během sbírání a analyzování dat jsem však dospěla k závěru, že v první řadě je nejdůležitější vytvořit příjemné klima ve třídě a dát dětem prostor k vlastnímu vyjádření, jinak může nastat situace jako v hodinách výtvarné výchovy. Nejde o to, že by se paní učitelka nesnažila dětem pomáhat a pracovat s nimi, ale že s nimi nepracuje na volnějším tématech a nerozvíjí kreativitu dětí.

Původně jsem chtěla zkoumat používání kompenzačních pomůcek a specifika výuky a v závěru jsem dospěla, že výtvarná výchova bývá na školách podceňovaná a jaké to má následky. Podepisuje se to především na dětech, na nízké motivaci k práci, nezáměru o tvorbu a na komunikaci s učitelkou. Tohle platí i u zdravých dětí, jen ti postižení žáci si vyžadují více učitelovy pozornosti. Ale práci s dětmi ať už zdravými nebo postiženými vyžaduje čas a vzájemnou spolupráci.

6 Resumé

In the bachelor thesis I examined the attitude of teachers towards visually handicapped children during lessons of art. The work with them involves specific attitudes and special tools. The target of the bachelor thesis was to focus on unusualness during lessons. During my observation I found out that some crucial components do not work properly or differ from literature. I tried to find out the reason and afterwards suggest a solution.

Thanks to an opportunity of integrated education of visually handicapped children in ordinary schools I, as a future teacher, could have such a pupil in my classroom. This made me think how I personally would work with such a student. Therefore I came to a conclusion that every teacher should have a basic knowledge about how to work with handicapped children.

7 POUŽITÁ LITERATURA

Tištěné zdroje

- FINKOVÁ, D., LUDVÍKOVÁ, L., RŮŽIČKOVÁ, V. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. První vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1857-5.
- JESENSKÝ, J. *Základy komprehenzivní tyflopédie – II. díl*. První vydání. Hradec Králové : Gaudeamus, 2003. ISBN 80-7041-555-X.
- KEBLOVÁ, A. *Hmat u zrakově postižených*. První vydání. Praha : Septima, 1999. 40 s. ISBN 80-7216-085-0.
- KEBLOVÁ, A. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky základní školy*. První vydání. Praha : Septima, 1995. 20 s. ISBN 80-85801-62-0.
- KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě*. První vydání. Praha : Septima, 2001. 68 s. ISBN 80-7216-191-1.
- KREJČOVÁ, O. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. První vydání. Praha : Eteria, 2002. 10 s. ISBN 80-238-8729-7.
- MICHALÍK, J. *Škola pro všechny aneb Integrace je když...*, ZŠ Integra za podpory programu PHARE-ACCESS 99Evropská unie.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky. 2., rozšířené a přepracované vydání*. Brno : Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

Elektronické zdroje

- *Axmanova technika* [online]. [cit. 2012-06-17].
Dostupný z WWW: <<http://www.stalose.cz/index.php/vyso%C4%8Dina/11234-axmanova-technika-modelovani->>.
- *Kompenzační pomůcky* [online]. [cit. 2012-04-25].
Dostupný z WWW:
<<http://www.fi.muni.cz/usr/jkucera/pv109/2003/xsukova03.htm>>.

- *Obrazové ukázky bodového písma* [online]. [cit. 2012-03-25].
Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/kodovani-informaci-pro-osoby-se-smyslovym-postizenim>>.
- *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením* [online]. c 2005 - 2009 [cit. 2012-03-25].
Dostupný z WWW: <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV-pomucka-ucitelum.pdf>>.
- *Učební plán pro předmět výtvarná výchova v ZŠ pro zrakově postižené v Plzni* [online]. [cit. 2012-03-25].
Dostupný z WWW: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/516/ucebni_osnovy_ukazky_zpracovani___zakladni_skola_pro_zrakove_postizene_plzen___2.pdf>.
- *Úplné znění školského zákona č. 561/2004 Sb.* [online]. c 2006 [cit. 2012-03-25].
Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>.
- *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních* [online]. c 2006 [cit. 2012-03-25].
Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/sb020_05.pdf>.
- *Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných* [online]. c 2006 [cit. 2012-03-25].
Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/sb020_05.pdf>.
- *Základní škola pro zrakově postižené v Plzni* [online]. [cit. 2012-03-25].
Dostupné z WWW: <http://www.zrak-plzen.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=8>.
- *Základy speciální pedagogiky* [online]. [cit. 2012-04-03].
Dostupný z WWW: <<http://charita.xf.cz/tfjcu/zaklspecped.pdf>>.

8 Přílohy

8.1 *Reflexivní bilance na jednotlivé hodiny v ZŠ pro zrakově postižené v Plzni*

8.1.1 **Keramický kroužek, postavičky z hlíny**

Úkol: postavičky z hlíny

Téma: Vymodelování postavičky dle vlastní fantazie

Pomůcky: červená hlína, špachtle,...

Čas: 1,5h

Do třídy jsem vešla spolu s učitelkou, posadila mě na volnou židli. Třída byla velmi malá a stísněná a špatně se v ní pohybovalo (některé děti s vážným zrakovým postižením prozkoumávaly okolí rukama, aby do něčeho nevrzily, nebo něco neshodily). Překvapilo mě, že mě paní učitelka třídě nepředstavila, ale začala rovnou vykládat.

Na začátku hodiny obvykle učitelka ukazuje dětem, jak by měl finální výtvar asi vypadat. Děti nápad nadchl a hned se chtěly pustit do práce. Pro inspiraci použila učitelka již hotové postavičky, na kterých pak demonstrovala, jak je vyrobit a dala dětem pár návrhů, jak je ještě vylepšit. Nejdříve chtěla žákům připomenout, na co se používají jednotlivé pomůcky, ale děti jí skočily do řeči, že přece už na keramiku chodily a že to znají.

Pak dala každému kus hlíny a krok po kroku je vedla, jak vyrobit jednotlivé části postaviček. Seznamovaly se s materiálem a pomůckami pro tvarování a různými technikami. Nejprve si udělaly kouli, z té vytáhly nos, zatlačily dva důlky pro oči a vytvarovaly bradu, Hlavu vydlabaly, aby při vypalování v peci nepraskla. Tělo udělaly z válce a oblékly do plátu hlíny, že se vytvořil jakýsi hábit. Pomocí různých záclon a krajek si libovolně vytvářely strukturu oděvu pro své figurky. Doplňovaly různé

knoflíky, klobouky, fousy, vlasy a vypouklé oči ze dvou kuliček. Děti se navzájem inspirovaly. Obličejové postaviček byly velmi výrazné s expresivními výrazy - vtipné.

Držely se hodně předlohy a většina postaviček si byla velmi podobná. Některým žákům se musely věnovat vychovatelky, které doprovází děti na kurz. Zvláště dětem s horší motorikou, na ty byly některé detaily náročné. Děti pracovaly poměrně pomalu, pomaleji než zdravé dítě a některé děti mají zhoršenou motoriku a vytváření jemnějších detailů jim nešlo nebo jim musel někdo pomáhat. Děti mezi sebou závodily, kdo bude mít nejlepší postavičku. Práce nebyly nijak hodnoceny. Po skončení práce je podepsaly a daly do regálu schnout a uklidily po sobě třídu. Hodnocen jako takové neproběhlo. Paní učitelka komentovala dětem práci individuálně v průběhu práce.

Po skončení hodiny, když děti odešly, začala po nich uklízet třídu a začala mi sama povídat, jaké používá materiály. Popř. jsem se doptávala na podrobnosti. Tedy jsem se dozvěděla, že paní učitelka na keramiku používá červenou hladkou keramickou hlínu. V jiných typech keramické hlíny se mohou vyskytovat kamínky, které by rušily práci s materiálem. Drobné kamínky by mohly rozptylovat. Dále používají děti typické pomůcky pro zpracování hlíny (špachtle, vykrajovátka, očka, válečky, hadry, šlikr, „česnekovač“...). Paní učitelka by si přála, aby si děti mohly vyzkoušet i práci na hrnčířském kruhu, který však na škole není. Aby si žáci mohli vyzkoušet něco nového, popř. se s ním naučili dobře pracovat.

Analýza hodiny: Jako klíčový moment bych zde zmínila možnost volného zpracování, kdy si děti mohly vymodelovat figurku dle svých představ. Paní učitelka se je snažila podporovat, aby se nebály a pokračovaly v práci. Jako další bych uvedla, že během práce se děti ptaly paní učitelky na technologické rady, ale i na rady ohledně svého dalšího počínání. Hodnocení proběhlo během konzultací slovní formou u každého žáka zvlášť. Dále čeká hodnocení ještě doma od rodičů, protože si své výtvořky mohou ve většině případů vzít domů. Když jsem se bavila s učitelkou, tak se mi líbilo, že s dětmi chce zkoušet různé technologické postupy.

8.1.2 Výtvarná výchova

Na hodině výtvarné výchovy žáci vytvářeli plošný domeček za pomoci různých materiálů a pomůcek (špejle, barevné papíry, lepidlo, nůžky)

Úkol: Plošný domeček

Téma: Vytvoření plošného domečku za pomoci různých materiálů

Pomůcky: špejle, čtvrtky, barevné detaily, lepidlo, nůžky, fixy, barevné papíry

Čas: 1,5h

Když jsem čekala na chodbě na paní učitelku, všimla jsem si několika velkých prací, pravděpodobně forma společné práce. Jedna byl papírový panák, který měl na sobě německé popisky. Pravděpodobně si na hodině výtvarné výchovy děti vyrobily panáka a na hodině němčiny popsaly. Paní učitelka na výtvarnou výchovu na 2. Stupni učí i německý jazyk. Druhá práce bylo asi něco na environmentální výchovu. Využití plastových víček od PET lahví, zmuchlaným papírem byly tvořeny kontinenty a okolo moře. Součástí byly i nápisy, ale ty už jsem nestihla dočíst. Propojování předmětů se mi líbilo. Toto byla úplně první hodina, na kterou jsem se byla ve škole podívat. Když jsem se domlouvala s paní učitelkou výtvarné výchovy, řekla, že jí je jedno, kdy přijdu. Proto jsem se do školy vypravila na páteční hodinu do 6. třídy. Sem chodí i nevidomý žák, což byl hlavní důvod, proč jsem zvolila právě tuto třídu. Do učebny jsem vešla s paní učitelkou, posadila se do prázdné lavice a pozorovala. Možná jsem čekala, že mě paní učitelka představí, nebo vysvětlí dětem situaci, ale nic podobného se nestalo. Děti na mě po očku zvědavě pokukovaly. Během hodiny byly klidné, tiché a pracovaly na zadaném úkolu. Myslím, že by byl průběh hodiny jiný, kdybych tam nebyla.

Děti měly rozpracovaný úkol z úterka a na dnešní hodině v něm pokračovaly. Paní učitelka přinesla dětem ukázat příklad, jak má výsledek vypadat a připomněla dětem postup práce a upozornila je na možné detaily, jak dílko dozdobit. Motivace tady proběhla jen formou zadání úkolu a kladným hodnocením na závěr.

Úkol byl vytvořit plošný domeček ze špejlí, lepidla a barevných papírů a to tak,

že špejle tvořily základní obrys domečku, oken a dveří. Podklad tvořil černý papír a z barevných papírů děti vystříhaly tvar oken a okenic, doškovou střechu, komín, dveře, či jiné části domu, které je dle fantazie napadly. Někteří pak ještě fixou dokreslovaly na papír kliku, cihly a drobné detaily. Někteří žáci pracovali zcela samostatně a bez větších obtíží. Paní učitelka soustředila svou pozornost na méně zdatné jedince, kterým se věnovala po celou hodinu. Pomáhala jim s vystřihováním, s lepením, či s retuší nepovedených částí. Jejich zdatnější spolužáky jen zkontrolovala pohledem, zda nemají s něčím problém. Ve třídě jsem si všimla nepoměru, kdy slabší žáci během dvou vyučovacích hodin sotva udělali základní prvky domečku, jiní už dodělávali strukturu materiálů na domečku (cihly, dřevo na okenicích a dveřích, ...). Na závěr hodiny každému práci individuálně zhodnotila. Poukázala na povedené části u každého zvlášť. Pak dílko ohodnotila klasifikační známkou. Nakonec dohlédla, aby si děti po sobě uklidily.

Ti žáci, co práci dokončili dříve než ostatní, si mohli pracovat na jiné rozdělané práci z dřívějška, nebo dostali nové zadání.

Nevidomý žák na hodině nebyl. Když jsem se na něj ptala paní učitelky, řekla, že často chybí. Ale že je velmi živý, šikovný a zvědavý. Ukázala mi různé kompenzační pomůcky, se kterými pracuje (konturovací pasta, silná jehla, fólie) a některé jeho výtvary. Popsala mi, jak s ním pracuje. Že slepý žák neustále vyžaduje její přítomnost, aby ho ujistovala o správnosti svého počínání i přes to, že je jinak velmi samostatný. Když mi ukazovala jeho výtvary, popsala, jak mu vyrobila jednoduchou šablonu panáčka (z kartonu) rozstříhaného na díly (zvlášť hlavu, ruce, trup, nohy...). Žák měl za úkoly panáčka poskládat, obtáhnout siluetu silnou jehlou na folii a následně vybarvit voskovkami. Jako příklad, jak pracuje s nevidomým, mi vyprávěla, jak, řekla slepému žáku, aby na oblohu udělal i nějaký mrak. Pro nevidomého je mrak velmi abstraktní pojem, protože ho nikdy neviděl a ani ho nemohl nahmatat. Paní učitelka si uvědomila svou „chybu“ a situaci zachránila, když mu na obrázek nalepila kus vaty a řekla, že je podobná mrakům a vysvětlila mu, co je mrak.

Paní učitelka dětem jen vysvětlila úkol, pomáhala jim se zpracováním a během

výuky si s dětmi povídala o jejich zájmech, nebo se účastnila rozhovorů dětí o jejich zájmech a volném času.

Analýza hodiny: Jako klíčové momenty z této hodiny bych určitě zmínila komunikaci mezi učitelem a žákem, formu motivace a hodnocení. Během hodin paní učitelka s dětmi konzultovala práci, některé děti se jí ptaly, zda mohou udělat nějaké detaily, ale většinou neodpovídaly, nebo jen pokývaly hlavou na znamení, že rozumí. Možná to bylo způsobeno mou přítomností. Motivace proběhla formou zadání a formou pozitivního hodnocení. Během hodiny se paní učitelka věnovala každému žáku zvlášť a u každého hodnotila něco trochu jiného podle možností a schopností žáka. U někoho hodnotila originalitu, u jiného čistotu zpracování, nebo propracovanost detailů. Na každém výtvaru se snažila najít něco pozitivního. Ještě bych zde poznamenala, že se mi líbily práce, kde byly propojené předměty, ale bohužel na hodině výtvarné výchovy jsem se s tím neseťkala.

8.1.3 Výtvarná výchova, Vánoční strom

Úkol: Papírový vánoční stromeček

Téma: Vytvoření papírového stromečku v životní velikosti s papírovými ozdobami

Pomůcky: lepenka, tempery, předkreslené ozdoby, lepidlo, štětce

Čas: 45 minut

Přišla jsem do školy, podívat se na další hodinu. Paní učitelka měla připravené potřebné materiály, které přinesla do třídy. Na začátku hodiny seznámila paní učitelka děti s tématem – velký vánoční stromeček z papírů a karton. Snažila se žáky povzbudit k činnosti. Nechala děti, ať se rozdělí na jednu větší skupinu a jednotlivce. Ve třídě jsou děti, co raději tvoří samy, takhle každému umožnila, ať si vybere, jak chce pracovat. Nakreslení, vystřihávání a barvení stromečku bylo formou skupinové práce asi pěti dětí. Zbytek třídy dělal papírové ozdoby, papírový řetěz a hvězdu na špičku z lepenky.

Některé děti raději pracují samy, jiným kolektivní práce nevadí. Ozdoby, hvězda, řetěz byly úkoly pro jedince.

Ozdoby: Na papíru měla připravené šablony, které jim předkreslila tlustým černým fixem ozdoby, které děti musely vystříhat a vybarvit. Poradila jim, jak na to, aby si práci neušpinily a nezničily, jaké barvy mají zvolit pro vybarvení. Některé byly s více detaily, některé s méně. Nechala každého, ať si vybere, na co si troufá. Kluk, co dělal hvězdu na špičku stromu, si jí sám předkreslil a vybarvil. Vybarvoval ji temperami a místo štětce použil ruce, protože říkal, že mu to líbí. Což by mohlo být pro pedagoga zajímavé zpracování úkolu. Bohužel tuto poznámku paní učitelka ignorovala a doporučila mu, ať si vezme štětec. Dětem, co pracovaly na stromečku, dala technologické rady, jak ho vybarvit, aby stromeček nebyl šmouhatý (pomocí tupování). Pak si každý pracoval sám. Když každý splnil svůj úkol, tak paní učitelka pomohla dětem nalepit ozdoby na strom. Stromeček sloužil jako školní dekorace, pod kterou si na Vánoce mohly dát vánoční dárky. Všechny děti pochválila paní učitelka za spolupráci.

Na závěr hodiny jsem se ptala paní učitelky na postoj žáků k výtvarné výchově. Odpověděla mi, že je nebaví. Že se jim snaží dát prostor, aby si samy řekly, co by chtěly dělat nebo vyzkoušet (ostatně na jedné hodině se mnou se jich zeptala, co by rádi dělali) a odpoví jí jen, že jsou radši, když jim připraví úkol paní učitelka. Pak mi vyprávěla, jak dělala se staršími žáky návrhy na grafity a jak to děti bavilo (pomocí fix, pastelek, tužek). Bylo to téma jejich věkové kategorie a líbí se mi nápad paní učitelky, že pracuje ve výuce s vizuální kulturou kolem nás.

Analýza hodiny: V této hodině bylo zajímavé rozdělení práce podle individuálních dispozic jedince. Aby se nikdo z žáků necítil při práci nepříjemně. Po hodině jsem se na to ptala paní učitelky, tak říkala, že některým dětem práce ve skupině vadí, jsou neochotné pracovat na společném projektu, proto nechala dětem možnost volby. Zde zafungoval jako motivace fakt, že dělají něco pro sebe i pro ostatní. Hodnocení zde neproběhlo klasickým způsobem, paní učitelka dílo neznámkovala, ale všechny pochválila a poděkovala jim za spolupráci. Hodnocením byl pro děti výtvor

sám. Během hodiny jim radila s technologickým postupem. Paní učitelka přinesla na úkol potřebné pomůcky, které běžně děti nemají (jako štětce, barvy, barevné papíry) a připravila jim šablony. Úkol měla promyšlený vzhledem k jednotlivým dětem ve třídě.

8.1.4 Keramický kroužek, zvonečky

Úkol: prostorový zvoneček z hlíny

Téma: Vytvoření prostorového zvonečku pomocí vykrajovátek

Pomůcky: hlína, vykrajovátko, šlikr, záclony, ...

Čas: 1, 5h

Jako minule jsem dorazila na hodinu s paní učitelku a jako na každé hodině i dnes paní učitelka ukázala dětem, co budou dělat, na již hotových výtvořech. Na začátku hodiny dostaly děti kus hlíny, který si zpracovávaly, aby získaly měkkou připravenou hmotu. Učitelka vysvětlila dětem postup a názorně ukazovala. Měly si z hlíny vyválet plát a pomocí vykrajovátko ve tvaru zvonečku vytvarovaly 3 plátky. Ty pak pomocí záclon zdobily, dodávaly jim nějakou strukturu. Vyrobity si pomocí malých vykrajovátek ozdoby. Ty pak lepily za pomoci šlikru na větší pláty zvonečků. Pak Všechny tři díly měly slepit a tím by vznikl jeden prostorový zvoneček. Avšak na závěrečné slepení si troufl jen málokdo. Většinou dětí to musela slepit paní učitelka. Děti byly zabrané do práce. Práce s vykrajovátky není náročná, tedy pomoci učitele nebylo během hodiny potřeba. Paní učitelka jim nechala ukázkový model na stole, děti se během hodiny chodily koukat, co je tam všechno za detaily.

Zdařilé výrobky z keramického kroužku slouží jako reprezentace školy. Předávají se s přáním sponzorům, či spolupracovníkům. Nebo se účastní nějaké soutěže. Jinak jsou výrobky dány dětem. Ty je darují svým rodičům, jako dárek.

Po hodině paní učitelka uklízela třídu po dětech, protože to nestihly. Čekala na ně vychovatelka, která je odváděla na internát, nebo rodiče, nebo chodily samy domů. Během toho, co paní učitelka poklízela, jsme si povídaly. Ptala jsem se jí, jak dlouho na

škole učí, a prý od začátku, asi 25 let. Prý byla škola původně spojena se Speciální školou pro sluchově postižené, ale nikde jsem nenašla podklady, které by to dokazovaly, proto o tom nepíši v textu bakalářské práce. Povídala o tom, jak učila jen výtvarnou výchovu na 1. stupni, a že keramický kroužek vedl někdo jiný. Tedy o tom, jak se k vedení keramického kroužku dostala. Byla by radši, kdyby třída mohla být větší a byl prostor na hotové práce a kolem lavic, bohužel to není možné vzhledem k prostorám školy. Na škole je jen malá pec na vypalování a hodil by se sem hrnčířský kruh, aby si děti mohly práci na kruhu vyzkoušet a naučit se ji. Dále jsem se jí ptala, kde bere inspiraci pro práci na keramice, tak mi vyprávěla, jak si s kolegy v oboru vyměňuje informace. Že nápady, co nejsou příliš náročné na zpracování ani časově používá s dětmi v Lazaretní v Plzni, ale že také čerpá z knížek a časopisů. Povídala, že si úkoly nejdřív sama vyzkouší, aby zjistila jak je úkol obtížný na zpracování. Pak jsme se rozloučily.

Analýza hodiny: Cennou složkou z této hodiny byl rozhovor s paní učitelkou. Jako motivace zde zapůsobilo to, že jejich výrobek bude reprezentativní nebo jím mohou udělat radost doma. Úkol byl, oproti minulému, kde musely děti tvořit různé detaily prsty, docela jednoduchý – jen vykrajování a obtiskování. Co mě překvapilo, že si na závěr na slepení zvonečků troufl jen málokdo. Možná z nedostatku důvěry v sebe sama, nebo možná lenost. Během hodiny paní učitelka prohlížela práce, aby byly dobře udělané a bohatě zdobené. Podobně jako u výtvarné výchovy byly všechny práce podobné. Asi proto, že se děti držely přesného zadání a málokterý žák si troufl na vlastní nápad. Hodnocení zde probíhalo individuálně u každého žáka. Děti dostanou hodnocení až doma od svých rodičů, kterým své výrobky dají.

8.1.5 Kytka vybarvená barevnými papíry

Úkol: plošná květina

Téma: Vytvoření libovolné květiny, sestavenou a vybarvenou z natrhaných papírů

Pomůcky: čtvrtka A3, barevné papíry, lepidlo

Čas: 1,5h

Na hodinu jsem dorazila společně s paní učitelkou. Oproti minulé hodině bylo ve třídě více dětí. Na začátku hodiny učitelka zklidnila žáky, protože dělaly povyk a musely uklidit třídu. Některé děti si dodělávaly práci z minulé hodiny. Jiné začaly nové úkoly. Na A3 si nakreslili jednoduchý obrys kytky a pak si natrhaly barevné papíry na kousky a ty lepily hustě vedle sebe a tím vybarvovaly kytku. Nevidomý měl kytku předkreslenou speciální pastou, která mu udělala obrys kytky na A4, aby si sám mohl nahmatat obrys. Seděla u něj a informovala ho o jeho práci a ujišťovala ho o správnosti jeho počínání. Při té příležitosti mi paní učitelka ukázala, s jakými jinými materiály pracuje se slepým žákem a některé jeho výtvary. Dále také popisovala, jak pracují s běžnými materiály a jak je využívá pro slepého žáka, aby si je mohl nahmatat. Úkol byl méně náročný, takže děti tvořily samy. Paní učitelka obcházela třídu a koukala, zda děti plní úkol správně, popř. s nimi konzultovala další kroky. Děti si mohly zvolit libovolný tvar i barevnost kytky dle své fantazie. Většinou se řídily jednoduchými tvary kytek, které můžeme vidět všude kolem nás. Některým pomalejším dětem pomáhala natrhat papír, aby to šlo dětem rychleji. Některé trhaly papír na větší kusy, práce s menšími kousky jim dělá problémy. Na konci hodiny každou práci zkontrolovala. Pochválila děti za barevnost, v některých případech za originalitu a preciznost.

Na dnešní hodině už děti byly živější než na začátku. Myslím, že je to i tím, že už si na mou přítomnost ve třídě zvykly a chovají se přirozeněji.

Co mě zarazilo, že děti málo reagují na paní učitelku, když se jich ptá na jejich práci. I když mezi sebou v lavici se děti o práci baví. Nejedná se o všechny žáky ve třídě, ale většina dětí jen mlčí, nebo pokývají hlavou, jako že rozumí.

Po hodině jsem měla několik připravených otázek, které mi měly pomoci v celkovém pohledu na hodinu. Ptala jsem se, kde paní učitelka bere inspiraci na úkoly. Odpověděla, že v různých časopisech a knížkách. Dětem zadává úkoly běžné pro základní školu, nebo nápad upraví tak, aby si děti při něm cvičily hmat. Pro nevidomého žáka vymýšlí extra úkoly, většinou se snaží něco vymyslet, aby to bylo zaměřené na hmat. Po zkušenosti s prací s ním už volí náměty úkolů. Říkala, že na VŠ měla nějaké

přednášky, kde se občas zmínil přednášející o práci se zrakově postiženými. Ale těžko říct. Jinak podle všeho pracuje se zrakově postiženými intuitivně. Dále jsem se ptala na to, jakými RVP se škola řídí a zda striktně dodržují vzdělávací plány. Říkala, že se řídí RVP pro ZŠ, je tam i kapitola o zrakově postižených. Ale striktně je nedodržují, snaží se je upravit do učebních plánů tak, aby je byly děti schopné dodržet. Sama říkala, že výtvarnou výchovu nikdy nestudovala a že tady na škole jí ten obor přiřadili ještě k němčině.

Analýza hodin: Motivací pro děti bylo hodnocení a samotný výsledek. To, že úkol zvládly samy (i když byl úkol jednoduchý) je pro ně motivace a zároveň také hodnocení a hezký výsledek. Jak už jsem psala i u jiných hodin, někdy pomáhá slabším žákům, tentokrát třeba v natrhání papírků na menší kousky. Ale snaží se je jinak nechat pracovat samostatně. Aby si cvičily zrak, hmat a koordinaci oka a ruky. Na závěr hodiny paní učitelka všechny kladně ohodnotila, na každém díle zvlášť našla něco dobrého, tedy je motivovala formou pozitivního hodnocení. Hodnotila a komentovala především čistotu provedení, originalitu a barevnost.

8.1.6 Kurz keramiky, keramické svícny

Úkol: Keramický svícen

Téma: Vymodelování keramického svícnu

Pomůcky: červená hlína, vykrajovátka, špachtle

Čas: 1,5h

I tentokrát jsem na hodinu dorazil společně s paní učitelkou. Na dnešní hodinu zvolila paní učitelka jednoduchý úkol - keramický svícen. Paní učitelka ukázala dětem, jak by měl vypadat finální výsledek. Jde o to, že děti měly vykrojit tři různě velké hvězdy, ty pak seskládaly na sebe. Vespod byla největší hvězda, pak středně velká a nejmenší. Pak doprostřed udělaly kruhovým vykrajovátkem díru na svíčku. Samozřejmě, že každou hvězdičku ozdobily (vzorkem záclonových krajk, nebo

vyrývanými vzory - drobné detaily, které byly pro děti náročnější). Během hodiny se děti navzájem chlubily svými výtvy. Každý žák stihl za dobu keramiky dva až tři svícny. Pokaždé se je na základě povzbuzování snažily ozdobit nějak originálně. Úkol byl jednoduchý, tedy nečinil dětem potíže, a tedy je práce víc bavila. Děti nepotřebovaly nijak zvlášť pomoci, zvládaly všechno samy. Přesto je paní učitelka obcházela a pomáhala jim svícny retušovat (uhladit, přilepit,...). Při hodině si děti povídají, občas se zapojí do rozhovoru i paní učitelka. Do hodiny s dětmi přišla i paní vychovatelka, která pomáhá jednomu slabšímu žaku. Tato vedoucí dochází na hodiny keramiky jen někdy a pak děti doprovází na internát.

Po hodině jsem se opět během úklidu třídy, který opět zbyl na učitelce, bavila s pedagožkou. Tentokrát jsem se jí ptala na děti ve třídě, proč tomu jednomu žaku pomáhá paní vychovatelka a jak jsou na tom ostatní děti s keramikou. Odpověděla, že žák je na tom špatně, nejen kvůli zraku, ale i kvůli jeho psychickému a mentálnímu stavu. Prý je na hranici, že by možná v nějaké speciální škole pro mentálně postižené mu bylo líp. Ale škola a učitelé se mu snaží vyjít vstříc. Keramika pro něj znamená jak výcvik hmatu a využívání zraku, ale taky jako jakási rehabilitace a psychoterapie. V hodinách keramiky jen poslouchá, co se kolem děje.

Pak jsem se jí ptala také na jednu žákyni, co všechny výrobky zvětšuje, tak říkala, že má špatnou motoriku a že jí malé věci dělají problém. Dále jsou tam dva téměř slepí žáci, kteří přesto dokážou pracovat samostatně. Vidí předmět, až když ho mají těsně před očima. Zbytek žáků je na tom o něco lépe, ale i tak jim byl kroužek doporučen od očního lékaře.

Analýza hodiny: Jednou za čas zvolí paní učitelka jednodušší úkol, který děti zvládnou samy. Úspěšné splnění je pro ně motivací k další práci. To bylo vidět právě na této hodině, kdy se děti snažily udělat a nazdobit co nejvíce svícnu. Na konci hodiny byly spokojené, že se jim dílko povedlo a nikdo jim nemusel pomáhat. Motivací bylo opět i zadání úkolu. Na závěr hodiny se děti chlubily paní učitelce se svými výtvy. Ta je pochválila za zvládnutou techniku. Většina dětí po sobě třídu neuklízí, protože nestíhají – čeká na ně paní vychovatelka. I na dnešní hodině byly cenné informace od

paní učitelky. Vzhledem ke svému postižení jsou děti velmi šikovné.

8.1.7 Papírová řetěz

Úkol: Papírový řetěz

Téma: Co nejdelší a nejbarevnější papírový řetěz

Pomůcky: barevné papír, lepidlo

Čas: 45 minut

Když jsme s paní učitelkou dorazily na hodinu, opět v začátku hodiny paní učitelka vysvětlila dětem, co budou dělat. Tentokrát pro navození vánoční atmosféry zvolila jednoduchý úkol: papírový řetěz. Zároveň jim ukazovala, jak široká mají být očka řetězu, jak velká a jak se k sobě pojí. Chvilí nechala děti samostatně pracovat, obcházela je a v případě neshody se svou představou, jim ukázala, jak to má vypadat. Když děti věděly, jak na to, vyhlásila paní učitelka soutěž o nejdelší a nejbarevnější řetěz. Žáci pracovali ve dvojicích. Většina dětí vytvářela příliš velká oka, jiní kombinovali jen málo barev. Někteří měli problém s čistotou provedení. Během hodiny paní učitelka děti neobcházela a nechala je pracovat samostatně. Na konci hodiny se měly jednotlivé řetězy spojit a vytvořit jeden dlouhý, který bude zdobit třídu. To se ve třídě strhla hádka, když vítězové nechtěli svůj řetěz napojit na krátký nebo jen dvoubarevný. Do konfliktu se vložila učitelka, aby situaci zklidnila. V závěru se děti ohodnotily samy během hádky, když říkaly, proč se s nějakým řetězem spojit nechtějí nebo proč ano.

Po hodině jsem se paní učitelky ptala na žáky ve třídě (jaké mají postižení), tak říkala, že většina kromě oční vady je hyperaktivní. Tedy jsem se ptala, zda rozdělení výtvarky do dvou hodin je náhodně, nebo záměrné. Rozdělení je náhodné, s hyperaktivitou dětí nemá nic společného, ale i kdyby to byl dvou hodinový blok, dětem by to problém nedělalo vydržet v klidu. Nic bližšího mi k dětem neřekla. Vzhledem k tomu, že nevidomý žák byl jen na jedné hodině, kdy jsem byla na

pozorování ve škole, ptala jsem se na práci s ním. Zda tvoří samostatně, jak se orientuje v prostoru, a zda s ním paní učitelka pracuje jen s kompenzačními pomůckami. Odpověděla, že je velmi samostatný, jen potřebuje, aby u něj stála a ujišťovala ho o správnosti. Prostorovou orientaci má dobrou, že po škole pořad běhá a že se dokonce i pral se spolužákem, což zní až neuvěřitelně. Na další otázku, zda pracuje výhradně s kompenzačními pomůckami, odpověděla, že ne, že se snaží využívat různé materiály. Kromě kompenzačních pomůcek používá paní učitelka na výtvarnou výchovu také špejle, silné čtvrtky (nalepené přes sebe tvoří reliéf) a jiné běžné materiály, které se dají využít jako konturovací linie, nebo jsou specifické svým povrchem, tedy jsou snadné na nahmatání. Tohle se týká slepého žáka. Ostatní děti pracují s běžnými temperovými barvami, lepidly, atd. Jen u některých případů paní učitelka předkreslí silnou linkou (reedukační metoda) dětem nějaký obrázek, se kterým dále pracují.

Analýza hodiny: Paní učitelka volila jednoduchý úkol, který měl být pro děti motivací, protože pro ně nebude náročný. Pak se rozhodla uspořádat z úkolu soutěž. Vzhledem k tomu, že každý žák tvoří jiným tempem a každý žák má jiné možnosti a schopnosti. Proto mi úkol nepřipadal jako vhodný, když výuka na speciální škole je založená na individuálním přístupu. Když na konci došlo ke konfliktu, tak se jej paní učitelka sice snažila urovnat. Bohužel to, co si řekli žáci navzájem, se mohlo některých jedinců dotknout. Učitel by měl s takovou situací při soutěži počítat a vědět, jak ji řešit a jak zasáhnout. V prvním okamžiku mi paní učitelka připadala docela zaskočená. Chvilí je nechala, zda si problém umí žáci vyrovnat mezi sebou. Jako motivace byla pro děti forma úkolu – soutěž. Jiní žáci pracovali bez většího zaujetí, nekombinovali mnoho barev, pracovali pomalu a bez zápalu. Na konci této hodiny nehodnotila paní učitelka, ale v podstatě se hodnotily děti samy. Tím myslím, že se děti chtěly napojovat pouze na hezké řetězy svých spolužáků, tedy méně zdařilé posunuly na kraj, nebo je chtěly vyřadit úplně. To nedovolila paní učitelka, která se do konfliktu vnořila. Nakonec slepila řetěz po svém a vyvěsila po třídě. Tím mohli být popuzeni žáci, kteří to tak nechtěli.

8.1.8 Keramický kroužek, Zvonečky z keramické hlíny

Úkol: Zvoneček podle formy

Téma: Vyrobení zvonečku podle formy

Pomůcky: červená hlína, formy, kopyta, záclony, špachtle, ...

Čas: 1, 5 hodiny

Tentokrát zadala paní učitelka dětem úkol vyrobit zvoneček z keramiky. Paní učitelka ujistila děti, že si výrobek budou moci vzít domů společně s jinými svými staršími výrobky. Děti byly nadšené, že budou moci obdarovat rodiče a prarodiče. Vzaly si tzv. kopyto (forma ve tvaru zvonečku), které obalily papírem a kolem toho pak obmotávaly válečky hlíny a tím jim vznikal tvar zvonečku. Některé děti dostaly formu a opět pomocí válečků ji měly vyplnit. Učitelka jim řekla přesný technologický postup, ale i přesto si některé děti dělaly práci po svém. I přes upozornění, že to dělají špatně. Možná v zápalu práce snad ani paní učitelku příliš nevnímaly. Alespoň to tak chvílemi vypadalo. To se bohužel odrazilo na výsledku a po hodině jim to práce paní učitelka upravovala, aby žáci nepřišli o svůj výrobek.

Jak už jsem psala výše, jedna dívka se špatnou motorikou nezvládá proporce. Všechno dělá větší, než by mělo být. Nezvládá menší tvary, ale pracuje sama. Její zvoneček byl velký, protože není schopná udělat malé válečky a napojovat je na sebe.

Žáci konzultují s učitelkou další postup práce, možnosti vybarvení, učitel je motivuje a nechává je, ať zapojí vlastní fantazii. Děti práci v čase keramiky nestihly a dodělávaly ji další hodinu.

Na závěr této hodiny jsem se paní učitelky ptala, zda na keramiku dochází i nevidomý žák ze 6. třídy. Prý jen málokdy a ráda by s ním vyzkoušela Axmanovu techniku modelování. Jinak pracuje s ostatními dětmi.

Analýza hodiny: Na tuto hodinu měla paní učitelka připravené formy a kopyta. Na této hodině mě překvapilo, že i když paní učitelka říkala dětem, že to dělají špatně,

že si toho nevíšimaly. Jinak proběhla hodina jako každá jiná. Po hodině jim práce ještě upravovala, aby se jim při výpalu nezničily. Aby každý měl svůj zvoneček, na kterém bude moci pracovat dál. Jako motivace zde opět posloužilo to, že si děti mohou hotové zvonečky vzít domů a darovat je rodičům či prarodičům. Třídou po žácích opět uklidila paní učitelka. Hodina se příliš nelišila od jiných hodin keramiky. Snad jen tím, že jindy děti respektují rady paní učitelky a tentokrát tomu tak nebylo. Ale paní učitelka nechce, aby děti zažily neúspěch, že se jim práce nepovede. Ostatně by je to mohlo demotivovat pro další práci a to není účel keramiky.

8.2 ŠVP pro zrakově postižené v Plzni v plném znění

http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/516/ucebni_osnovy_ukazky_zpracovani___zakladni_skola_pro_zrakove_postizene_plzen___2.pdf

Ukázka zpracování učebních osnov předmětu Výtvarná výchova

Základní škola pro zrakově postižené, Plzeň

Ročníkové výstupy jsou dobře zpracované, učivo je v některých případech zpracováno velmi stručně.

Škola integruje také žáky s jinými speciálními vzdělávacími potřebami – tělesně postižené, s vadami řeči, s různými dysfunkcemi apod., zejména v kombinaci se zrakovým postižením.

Charakteristika vyučovacího předmětu - 2. stupeň

Vyučovací předmět výtvarná výchova se vyučuje jako samostatný předmět.

6. a 7. ročník – 2 hodiny týdně

8. a 9. ročník – 1 hodina týdně

Ve vyučovacím předmětu výtvarná výchova žák:

- pracuje s vizuálně obraznými znakovými systémy
- rozvíjí tvůrčí činnosti, smyslovou citlivost a uplatňování subjektivity
- přistupuje k uměleckému procesu v jeho celistvosti a chápe ho jako způsob poznání a komunikace

- užívá různých uměleckých vyjadřovacích prostředků včetně nejnovějších informačních a komunikačních technologií
- rozvíjí především průřezové téma Osobnostní a sociální výchovy (týká se společného zaměření na rozvoj smyslového vnímání, kreativity, vnímání a utváření mimouměleckého estetického) a Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech (prohlubuje vztah k evropské a světové kultuře).

Nevidomí a zrakově postižení žáci jsou opět plně začleněni do výuky. Metody práce a pomůcky jsou stejné jako na 1. stupni. Výuka probíhá v odborné učebně výtvarné výchovy, v prostorách výpočetní techniky, v knihovně nebo mimo budovu školy (práce v plenéru). Formy a metody práce se užívají podle charakteru učiva a cílů vzdělávání - skupinové vyučování, samostatná práce, kolektivní práce, krátkodobé projekty.

Průřezová témata:

EV - vztah člověka k přírodě, ekosystémy, lidské aktivity a problémy životního prostředí
VMEGS - jsme Evropané, Evropa a svět nás zajímá

OSV - poznávání lidí, kreativita, sebepoznání a sebepojetí, komunikace, hodnoty, postoje, praktická etika, rozvoj schopností poznávání, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, kooperace a kompetence

MeV - práce v realizačním týmu, fungování a vliv médií ve společnosti, tvorba mediálního sdělení

MuV - lidské vztahy, multikulturalita

VDO - principy demokracie

Výchovné a vzdělávací strategie

Kompetence k učení

Učitel:

- vede žáky ke správným způsobům užití materiálu, nástrojů a vybavení
- využívá kladného hodnocení k motivaci pro další výtvarnou činnost

Žáci:

- vytváří takové učební materiály, aby je mohli dále využívat pro své vlastní učení
- při své tvorbě poznávají vlastní pokroky a při konečném výstupu si dokáží zpětně uvědomit problémy související s realizací

Kompetence k řešení problémů

Učitel:

- předkládá žákům dostatek námětů k samostatnému zpracování a řešení problémů souvisejících s výběrem výtvarné techniky, materiálů a pomůcek
- zadává úkoly způsobem, který umožňuje volbu různých postupů

Žáci:

- při zadání úkolu rozpoznají výtvarný problém a hledají nejvhodnější způsob řešení

Kompetence komunikativní

Učitel:

- klade dostatek prostoru pro střetávání a komunikaci různými formami (písemně, pomocí technických či výtvarnými prostředky)
- dohlíží na dodržování etiky komunikace (naslouchání, respektování originálních, nezdařených názorů)

Žáci:

- při práci ve skupině dokáží vyjádřit svůj názor, vhodnou formou ho obhájit a tolerovat názor druhých

Kompetence sociální a personální

Učitel:

- dodává žákům sebedůvěru a podle potřeby žákům v činnostech pomáhá
- umožňuje každému žákovi zažít úspěch
- zohledňuje v průběhu výuky rozdíly v pracovním tempu jednotlivých žáků

Žáci:

- učí se respektovat pravidla při práci v týmu, dodržovat je a svou pracovní činností kladně ovlivňovat kvalitu práce

Kompetence pracovní

Učitel:

- vede žáky ke správným způsobům užití materiálu, nástrojů a vybavení
- požaduje dodržování dohodnuté kvality a postupů

Žáci:

- jsou vedeni při samostatné práci ke koncentraci na pracovní výkon, jeho dokončení a dodržují vymezená pravidla

- vytvářejí si pozitivní vztah k manuálním činnostem
- dodržují hygienická pravidla při práci s výtvarným materiálem

Kompetence občanské

Učitel:

- podporuje občanské cítění žáků při vytváření propagačních materiálů

Žáci:

- vytvářejí při propagaci školních akcí plakáty a upoutávky, kterými prezentují školu
- prezentují výsledky své práce a účastní se výtvarných soutěží

<p>Správně užívá techniku malby, míchá a vrství barvy. Dokáže využít perspektivu. Interpretuje umělecká díla současnosti i minulosti.</p> <p>Vybírá a samostatně vytváří škálu vizuálně obrazových elementů zkušeností z vlastního vnímání, z představ a poznání.</p> <p>Uplatňuje osobitý přístup k realitě.</p> <p>Umí zobrazit vnitřní uspořádání materiálu (texturu).</p> <p>Užívá vizuálně obrazné vyjádření k zachycení zkušeností</p>	<p>Malba</p> <p>Nauka o barvách, perspektivě, umístění postav na plochu</p> <p>Znalost historických souvislostí</p> <p>- Egypt, Byzanc, Arábie</p> <p>Studie</p> <p>- linie, tvar, objem, rozvržení v ploše, v prostoru, kontrast</p> <p>Jednoduché kompozice z geometrických tvarů</p> <p>- spirály, elipsy, přímky, křivky (experimentální řazení, seskupování, zmenšení, vrstvení, horizontálnost, vertikál, kolmost, symetrie, asymetrie, dominanty)</p> <p>Kresba</p> <p>- struktura dřeva,</p>	<p><i>Český jazyk</i></p> <p>Báje a pověsti (Řecko, Řím)</p> <p><i>Dějepis</i></p> <p>Egypt, Byzanc, ar. Kultura</p> <p><i>VMEGS</i></p> <p>Jsme Evropané</p> <p><i>EV</i></p> <p>Lidské aktivity a probl. ž.p.</p> <p><i>OSV</i></p> <p>Kreativita</p> <p><i>Hudební výchova</i></p> <p>Rytmus, melodie</p> <p><i>Matematika – Geometrie</i></p> <p><i>EV</i></p> <p>Přírodní prostředí</p>	
--	--	--	--

<p>získaných pohybem, hmatem, sluchem.</p> <p>K tvorbě využívá některé metody soudobého výtvarného umění – počítačová grafika, fotogalerie, video, animace. Vytváření společné kompozice v prostoru.</p> <p>Umí využívat znalostí o</p>	<p>kamenů</p> <p>Rozvíjení smyslové citlivosti</p> <p>- souvislost zrak. vnímání s ostatními smysly (hmat - relief, sluch - hudba...)</p> <p>- plastická tvorba (papír, hlína, sádra)</p> <p>- záznam smyslových zážitků – emocí</p> <p>- vytrhávaný relief</p> <p>Práce s www stránkami</p> <p>Technický výkres</p> <p>Plastická a prostorová tvorba</p> <p>Společná práce</p> <p>- koordinace, komunikace (plastika)</p> <p>Architektura</p> <p>Přírodní motivy</p> <p>- rostliny, živočichové, neživá příroda, člověk,</p>	<p><i>Hudební výchova</i></p> <p>Hudební nahrávky <i>OSV</i></p> <p>Rozvoj schopnosti poznávání <i>EV</i></p> <p>Vztah člověka k prostředí</p> <p><i>MeV</i></p> <p>Tvorba mediálního sdělení <i>EV</i></p> <p>Lidské aktivity a problémy živ. Prostředí <i>OSV</i></p> <p>Komunikace <i>Dějepis</i></p> <p>Románský sloh <i>VMEGS</i></p> <p>Jsme Evropané <i>EV</i></p> <p>Ekosystémy <i>OSV</i></p>	<p>Přírodní děje (bouře, vítr, mraky, víry, sopky)</p> <p>Můj kamarád Vyjádření pocitů a nálad</p>
---	--	--	--

<p>základních barvách, doplňkových barvách k osobitému vyjádření. Rozliší působení vizuálního obrazného vyjádření v rovině smyslového účinku a v rovině sociálně utvářeného i symbolického obsahu.</p> <p>Využívá dekorativních postupů.</p> <p>Výtvarně se vyjadřuje k tradicím.</p> <p>Užívá vizuálního obrazného vyjádření k zachycení vztahu ke konkrétní osobě. Vybírá a kombinuje výtvarné prostředky k vyjádření své</p>	<p>vesmír, události, ...</p> <p>Zážitky, zkušenosti, poznatky</p> <p>Užitná grafika - písmo (styly, druhy) - plakát, obal na CD, obal na knihu, časopis</p> <p>Vánoce, Velikonoce</p> <p>Vyjádření reality Autoportrét</p> <p>Událost – dokončení</p>	<p>Kreativita</p> <p><i>MuV</i></p> <p>Multikulturalita</p> <p>Přírodopis</p> <p>Zákl. poznatky</p> <p><i>MeV</i></p> <p>Vliv médií na společnost</p> <p><i>Český jazyk</i></p> <p>Lidské zvyky</p> <p><i>OSV</i></p> <p>Sebepoznání, sebepojetí</p> <p><i>Český jazyk</i></p> <p>Literární text</p>	
---	---	--	--

<p>osobnosti</p> <p>Užívá prostředky k zachycení jevů a procesů v proměnách, vývoji a ve vztazích</p>	<p>situace</p>		
---	-----------------------	--	--

Poznámky:

Žáci si osvojují schopnosti výtvarné výpovědi – jejího hodnocení, zdůvodnění a obhájení.

Umějí vést dialog na dané téma, kriticky hodnotí práci vlastní i ostatních. Tolerují rozdíly ve výtvarném vyjadřování ostatních spolužáků. Využívají dostupné technické prostředky (magnetofon, kopírovací stroj, skener, internet, DVD přehrávač, fotoaparát, video apod.)